

נובמבר 2014

תל-אביב חשון תשע"ה

שנתון של "המרכז המזריצ'אי" בישראל
יערלעכע אויסגאבא פון "מעזריטשער צענטער" אין ישראל
www.mezritsch.org.il
המערכת, רעדאקציע: תל-אביב, עורך: ד"ר יוחנן ערבות

ביולעטין
נר. 54

דגם בית הכנסת הראשי במזריץ'

הדגם נבנה ע"י Anna Gora (בקנה מידה 1:100)

ביוזמתם של ידידי מזריץ' בפולין, עו"ד ברנרד לוקומסקי ואשתו.

לחברי העמותה ובני משפחתיהם שלום רב,

האילוץ לכתוב את דבר היו"ר כמה שבועות לפני המפגש השנתי, גורם לי לחשוב שכל מה שאכתוב או אומר היום, מחר כבר לא יהיה רלוונטי, ובוודאי לחודשיים הבאים. ה'דד ליין' שהציב בפני עורך העיתון חלף עבר לו, ואני מנסה למשוך כמה שיותר זמן, ממש עד לרגע האחרון בטרם ירד העיתון לדפוס. צוק איתן מאחרינו אך מועד הפסקת האש קרב ובא ואיש אינו יודע מה יוליד יום, ובעיתון הבוקר מדברים על כיבוש חלק מהגליל על ידי חיזבאללה.

הייתה אחראית לטבח באקציה הראשונה. לאחר שראה את העזובה בבית העלמין, פנה דויד לעיריית מזריץ' וליו"ר איגוד הכבאים במקום, והציע שהוא יחד עם אנשי הקהילה שלו ירימו תרומה למען התחזוקה של בית העלמין. אך התשובה שקיבל הייתה זהה לזו שאותה אנו קיבלנו, התעלמות מוחלטת. אנו יודעים שהבעלות על שטחו של בית העלמין אינה בידי העיריה אלא נמסרה לניהול קהילת ורשה, עם כל נכסי הקהילות של כל יהדות פולין. כנראה שהאפשרות לשלוט על אלפי מקומות ושטחים היא מעל ומעבר לכוחה של קהילת ורשה.

ייתכן שאם נשנס מותניים יחדיו, ונפעיל את הקשרים שלנו יחד עם קהילתו של דויד, נגיע לתוצאות טובות יותר, ובכך נתרום את חלקנו להנצחה מכובדת של בני משפחותינו.

השנה בחרנו להעלות, בכנס השנתי, את נושא "הכחשת השואה". מדובר בנושא כאוב שקיבל בשנים האחרונות תאוצה יוצאת דופן במקביל לאנטישמיות המתחילה לצערי לפרוח מחדש באירופה.

אני מאחל לכל חברי הקהילה שנה טובה שנת בריאות ושנה ללא מלחמות, ללא מבצעים וכיוצא באלה.

לפני כמה חודשים הלך לעולמו אברהם גפני. אברהם, מרגע שקיבל לידיו את ספינת העמותה, לא רק ששיפץ אותה, אלא הצליח לנווט אותה למחוזות חדשים לחלוטין. הוא חשף בפנינו עולם ומלואו, עולם שלא הכרנו ולא היינו ערים לו. אני מציע לכל אחד מחברי העמותה ובני משפחותיהם להקדיש כמה דקות לקריאת הכתבות על אברהם. כל מילה אמת. כמו שאמרתי בדברי ההספד לאברהם, אני אישית איבדתי מורה, חבר ואב.

אחת הבעיות שהעמותה עומדת בפניה, היא ההזנחה של בית העלמין היהודי במזריץ'. כל מי שמגיע לביקור במזריץ' נאלץ דום לנוכח העזובה השוררת במקום. הרושם של העזובה מתעצם בהשוואה לבית העלמין הנוצרי שנמצא מעבר לכביש. השיחים הפראיים והעשב מכסים כל חלקה. גם המצבה שהצבנו לפני כשני עשורים טובעת בצמחיה שגדלה בר. כל הניסיונות שלנו ליצור קשר עם עיריית מזריץ' בנושא זה עלו בתוהו. למשל, הצעתנו לממן תחזוקה שוטפת של כמה מטרים רבועים באזור הכניסה, נדחתה ואולי אפילו לא עלתה לדיון.

לא כאן המקום להלין על חוסר שיתוף הפעולה בנושא זה. אלא, ברצוני לספר לכם על חוסר שיתוף פעולה אחר בין עיריית מזריץ' לבין כומר נוצרי אנגליקני שפועל בכנסייה שנמצאת בירושלים העתיקה. הכומר, ששמו דוד פילגי, אותו הכרתי דרך רות פרבמן, חברת העמותה שלנו. זה כמה שנים, דויד מארגן טיולים של אנשי הקהילה שלו לפולין. הוא קרא את ספרו של כריסטופר בראונינג, 'אנשים רגילים'. בספר מתואר כיצד אזרחים גרמנים רגילים, תושבי המבורג, מיחידה 101 בצעו פשעים נתעבים בעם היהודי. בהשפעת הספר, החליט הכומר לשלב בטיול גם מסע במסלול הטבח שביצעה אותה יחידה. כך הם הגיעו גם למזריץ', שם אותה יחידה

וועד עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל

ד"ר נפתלי ברזניאק - יו"ר * יפה שפילמן - ס. יו"ר * איציק שפילמן - גזבר * גילה שחר - מזכירת הוועד *
טובה רשטיק - קשר עם הקהילה, הנצחה ותיעוד * יעקב סליזק - קשר עם הקהילה והתפוצות, חיפוש שורשים,
קבוצות דיון ואינטרנט * אבישי גבע * ד"ר יוחנן ערבות - עורך העיתון * גד פינקלשטיין * אברהם גפני ז"ל

לעדכון פרטים או להעברת מידע אחר

נא לשלוח מייל לגילה שחר - מזכירת הוועד
e-mail: gilach@post.tau.ac.il

חברי מערכת העיתון:

ד"ר נפתלי ברזניאק, גילה שחר,
טובה רשטיק וד"ר יוחנן ערבות.
עימוד ועריכה גרפית - אמיר רנדלר
הדפסה - דפוס הפיל הורוד מימד

חברי עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתה של

ואגה אסתר ז"ל

שהלכה לעולמה ב- כ"ז בניסן תשע"ד
ומביעים תנחומים למשפחה

חברי עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתו של

אברהם גפני ז"ל

בנם של שלמה וגיטל לבית וינטראוב
יו"ר עמותת מזריץ'
נולד ב- 25.10.1926 במזריץ'
ומביעים תנחומים למשפחה

עוד תמונה, עוד הקלטה של הדברים, ויצאנו, רגשות מעורבים, התרגשות, הרבה מחשבות על אבי, שלא רצה בשום פנים לחזור לפולין, החיים שהיו לו בבית זה, הוריו, 2 אחיו ואחותו שנרצחו במזריץ' ניבטים אלינו מתמונה יחידה מעל מיטתו, הדרך שעשה מאז שעזב את הבית עם 2 אחיו לרוסיה, אחיו הצעיר צבי-הרשל שחזר ונרצח עם שובו, (על כך סיפר לי גד פינקלשטיין, בן כיתתו).

אבי לא סיפר כמעט דבר, אבל הזכיר לא אחת את הבית, בית אבן שנבנה רק שנים ספורות לפני המלחמה, על הנהר, על השומר הצעיר, בית הספר תרבות, ניסה להסביר לנו, ילידי הארץ מה זה יער, מה זה שלג, אבי משה באומגרטן נפטר לפני חמש שנים, אז יצאתי ליד ושם לקורס מדריכי פולין ומאז כל קבוצה ומשלחת, שומעת בטרבלינקה, ליד האבן, את סיפורה של מזריץ', רואה את הסרט "אמריקה הקטנה" ולומדת על הקהילה, אני מקווה שבשנה הבאה אגיע עם קבוצה למזריץ' ואז נשלב גם עבודה בבית הקברות וגם אוכל הראות להם, את הבית.

הגעתי למזריץ' בחודש מאי עם קבוצת מבוגרים, עצות חומרים ותדרכים קיבלתי מאורית רוט, בתם של משקה ויוסף גרינברג ז"ל שהיו חברים של הורי, ואתה אנחנו בקשר כל השנים, אורית כבר ביקרה חקרה ומצאה חומרים רבים על משפחתה, היא החוט המקשר שלי למזריץ'.

הגענו ביום ראשון לכיכר הומה, הכנסייה והחצר היו מלאים אנשים, הפעמונים צלצלו, היה זה אירוע סיום בית הספר התיכון המקומי, הסתובבנו בין הקהל הרב, לחוש, להרגיש, לדבר קצת עם אנשי המקום, הסתובבנו בין הבתים שאת סיפורם היכרתי, הדלקנו נר ליד הפסל תפילה, המשכנו לנהר, לכל המקומות שיכולים להזכיר משהו ממזריץ' של פעם, והתחלנו לחפש את הבית, ביתו של אבי ברחוב לובובסקה 12, הכתובת והתמונה שהיתה בידי, צולמה על ידי אחיו של אבי, מאיר באומגרטן, בביקורו במזריץ' לפני למעלה מ-15 שנה, במזריץ' הייתי בעבר עם תלמידים שהדרכתני ואז לא חיפשנו את הבית אלא המשכנו לבית הקברות, הפעם סחבתי את הקבוצה איתי, אל הבית.

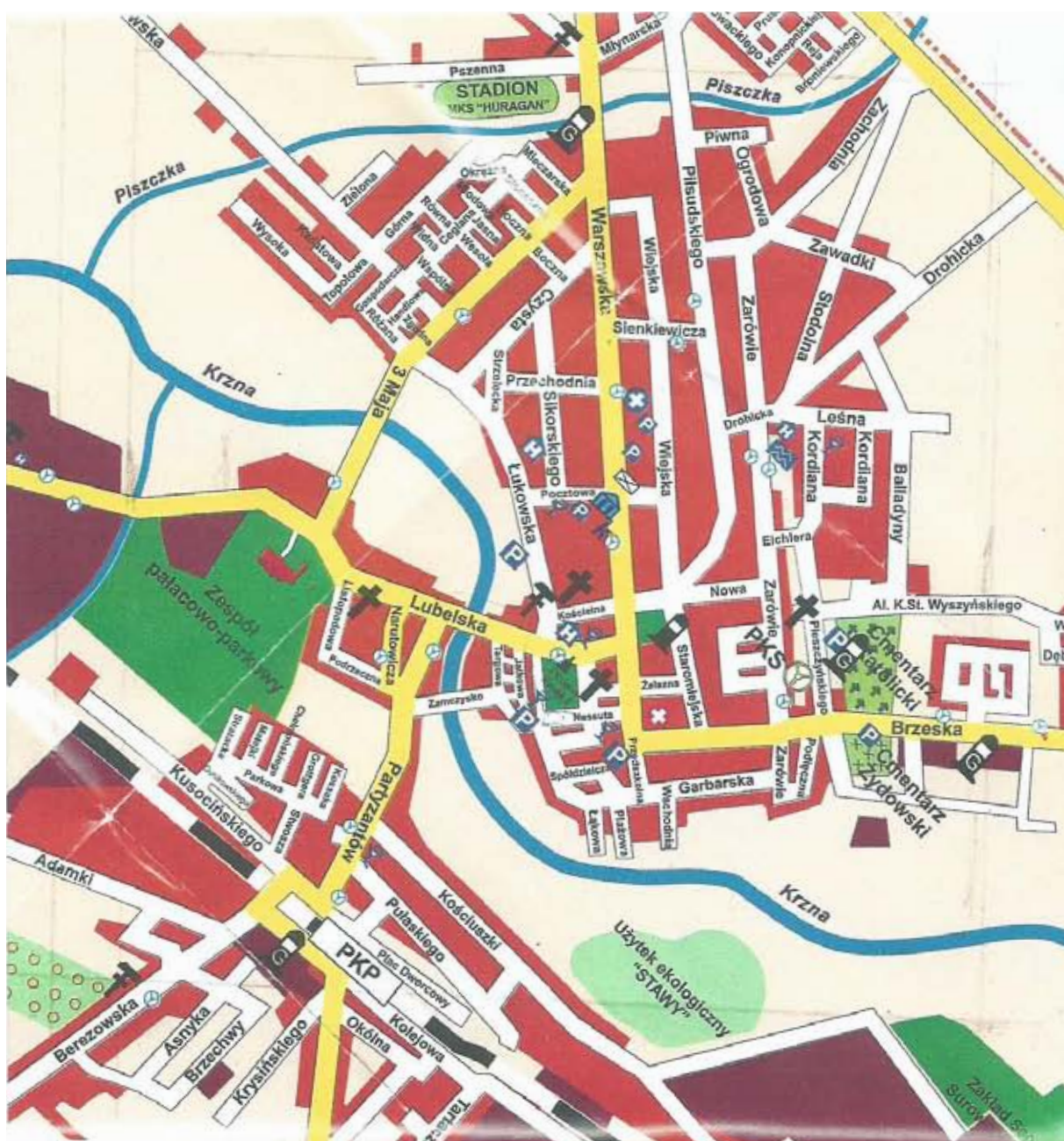
היה יום אביב יפה, נעים, הכל ירוק מסביב, צעדנו ברחוב כשאני מנסה לספוג כל דבר שיחבר אותי ל-19 השנים הראשונות בהן אבי חי במזריץ'.

הגענו - זה הבית, תואם בדיוק לתמונה, אך משופץ, צבוע בוורוד, מטופח, צעצועים בחוץ, כאן גרה כניראה משפחה צעירה עם ילדים, איש לא נענה לנקישות על הדלת, הסתובבנו עוד ועוד והנה הגיע אשה בשנות החמישים לחייה, שביתה היא בעלת הבית, היא הכניסה אותי בלבד פנימה, אך רק לכניסה, שבה ניראה לי הכל צפוף מאד, והיות ודיברה רק פולנית, לא יכולתי להציל ממנה כמעט דבר.

השכנה, אשה מבוגרת, בת שמונים, דווקא שמחה להכניס אותי לביתה, בשצף קצף פולני הסבירה ודיברה על הבית שקנה אביה כשהיתה ילדה קטנה, טילפנו לארץ וחבר דובר פולנית, דיבר איתה ותרגם לנו, היא כמוהן טענה שלא זוכרת, לא מכירה.

פרויקט מיפוי האתרים היהודים במזריץ' / אבישי גבע

בשנה שחלפה התחלתי בפרויקט מיפוי הבתים, האתרים והמוסדות היהודים במזריץ' שלפני מלחמת העולם השנייה. המטרה לסמן, תחילה במפה, ועי"ה גם על הבתים והאתרים ששרדו, את ההיסטוריה שלהם. במסגרת זו נעמיד ביום האזכרה, במבואה של בית יד לבנים, מפה של מרכז מזריץ' כיום עם סימונים ראשוניים של אתרים ובתים הידועים לנו. כל המעוניין להוסיף ו\או לעדכן יהיה מוזמן לעשות זאת בתיאום עם נציג הועד שיעמד ליד המפה. כמובן שניתן יהיה לשלוח בהמשך מידע והוא יסומן במפה, שתוצג גם באתר העמותה.

בדרך למזריץ' – יומן מסע פרטי / משה טריואקס

חקלאות. ערב מלחמת העולם השנייה היא מנתה כ-20,000 תושבים, רובם ככולם יהודים. אז היו בה כ-1,800 בתים ומתוך 200 החנויות לאורך רחובותיה, 180 היו בבעלות יהודים. חלקם הגדול של יהודי העיירה עסק בתעשיית הזיפים והבורסקאות. מוצריהם נשלחו לארצות רבות ובזכות הדולרים שקיבלו תמורתם, זכה המקום לכינוי "אמריקה הקטנה".

כל מה שנותר כיום במזריץ' מהקהילה הקטנה והמפוארת הם שניים - בית עלמין שהפולנים הקימו גדר אבן מסביבו ופסל בשם "תפילה", יצירתה של האמנית יעל ארצי מקבוץ שדות-ים שהוקם בכיכר המטופחת של העירה על-ידי התאחדות עולי מזריץ'. בית העלמין עצמו נראה נטוש ואיש אינו טורח כנראה לטפחו. הקברים אינם מסומנים ומקצת המצבות שנותרו שלמות, נאספו והונחו אחת בצד השנייה כשהן נשענות על גדר בית העלמין. ביתו של השומר בכניסה נראה מבחוץ כמי שגרים בו. דפקנו על דלת הכניסה ואיש לא ענה לנו. עצוב.

מה הגשמי בנסייעתי למזריץ' - הלב הוא שהוביל אותי לארשה, מקום הולדתה של אימא והלב הוא שהביא אותי למזריץ'. אמנם חזרתי משתי הנסיעות כבד-לב, אבל גם, וזה חשוב מכול, כמי שהעניק להוריו את הכבוד הראוי.

אני יוצא לדרך עם רעיתי אורה כשבמעטפה השמורה היטב, תמונה שצולמה לפני יותר ממאה שנה. בתמונה נראה נער, אולי בן עשר, ניצב לצידו של מבוגר עב-זקן היושב בכורסא. שניהם טובי מראה מונצחים בתמונה חדה המעידה על איכותם יוצאת הדופן של חומרי הצילום.

בגב בתמונה לא רשומים פרטים שיוכלו להעיד על שמותיהם של המצולמים ולא על מקום הצילום ומועדו. אני יודע, כי כך זכורים לי הדברים מילדותי, שהילד הוא אבי, אברהם-יצחק טריואקס, יליד מזריץ', והמבוגר הוא סבי, גבריאל טריואקס, שעל שמו נקרא אחי הבכור ז"ל.

אני יוצא לדרך למזריץ', כפר הולדתו של אבי במזרח פולין, מתוך סקרנות לשמה, כדי לבקר במקום שבו צולמה התמונה.

אני יודע מראש שלא אמצא זכר לביתה של המשפחה ואולי גם לא את המצבות שעל קברות בני המשפחה. בבית העלמין היהודי. שניהם, ככל הנראה נהרסו או נשרפו על-ידי הגרמנים בדרכם לברית המועצות ואולי על-ידי הרוסים בעת שהדפו את הגרמנים מעל אדמות רוסיה ופולין. למעשה, לא ידעתי מה לצפות ב"מזריץ', פלך סדליץ", כנאמר בביוגרפיה של אבא. כשהחלטתי לבקר בעיירה, וכשחיפשתי מקורות מהימנים שיעזרו לי בהגשמת התוכנית, הגעתי לארגון ישראלי בשם התאחדות עולי מזריץ' ולבני משפחת שפילמן שהפנו אותי לאתר ההתאחדות ואל בחורה מקומית בשם מגדלן ליגובסקה שאף היא הייתה לי לעזר רב בארגון הביקור.

זה לא עמד להיות "טיול שורשים" מהסוג המקובל. לא נולדתי בפולין ואבא הגיע עם הוריו לירושלים בהיותו נער, אולי קצת מבוגר יותר מהילד בתמונה.

לאחר שבביקורי הראשון בפולין בשנת 1990, חיפשתי שתי כתובות בוארשה שנחרטו בזיכרוני - הבית מספר 7 ברחוב נאלבקה והבית ברחוב לשנו 6 - באחד גרו הורי לפני עלותם לישראל ב-1925 ובשני שכן בית ההוצאה לאור של אבא - החלטתי שביקור במזריץ' ישלים את "הפרק הפולני" בחיי. וכך עשיתי. מזריץ', או מיינדיץ' בפולנית, היא כיום עיירה שלווה, במרחק שלוש שעות נסיעה ברכב פרטי מוארשה, בדרך המובילה מזרחה לביאלורוס, שעיקר עיסוקם של תושביה כיום הוא

מחפשים "בית" לבית הכנסת הגדול / גילה שחר

עשר המזלות. (כותרת לתמונה: ארון הקודש בבית הכנסת הגדול במזריץ'. התמונה פורסמה בביולטין גיליון 45).

במערב היו שתי עזרות נשים, בשתי קומות. לאורכו הדרומי והצפוני היו עוד שתי עזרות נשים, בנות קומה אחת, כשני אגפים למרכזו של בתי הכנסת.

בית הכנסת בימי האימה

בית הכנסת הגדול והמפואר של הקהילה חולל במהלך האקציה השנייה שנמשכה בין 9-6 לאוקטובר 1942. אברהם גפני ז"ל היה בין הבודדים שהיו שם ושרדו. בספרו "כל לילה שנה כל יום נצח" (עמ' 26-27) מספר את שאירע לפנות בוקר ה-6.10.1942, כשהחלו לגרש את יהודי הגטו לכיכר העיר, שם נאספו 7,000 מיהודי הגטו. בשעות אחר הצהריים הכניסו את כולם לבית הכנסת הגדול, שם הוחזקו בתנאים בלתי אנושיים במשך שלושה ימים. בבית הכנסת היו תנאים סניטריים מינימליים. הזוהמה שלטה בכל. אנשים עשו את צרכיהם בכל מקום אפשרי. האוקראינים עמדו מסביב וירו פנימה, הרגו ופצעו רבים. לאחר שלושה ימים הובלו האנשים שנותרו בחיים לתחנת הרכבת ומשם להשמדה בטרבלינקה. מספר לא ידוע של אנשים הסתתרו בעליית הגג של בית הכנסת. האוקראינים הטילו במשך שעות רימונים לתוך בית הכנסת, הרגו את כולם והרסו את כל פנים בית הכנסת. "גם היום, אחרי כל כך הרבה שנים, כשאני נזכר בשלושת הימים האלה צמרמורת עוברת בי. הדבר היה כל כך מחריד, שאין מילים שיכולות לתאר את המצב ואת הרגשות של האנשים".

על הריסת בית הכנסת אין בידינו הרבה פרטים. בעיזבון של לייב גולדברג ז"ל מצוין כי בית הכנסת נהרס בסוף מאי 1944, אולם ככל הנראה זה היה שנה קודם לכן, בחודש מאי 1943, כפי שמצוין במקורות פולנים. כמויות גדולות של חומרי נפץ נדרשו בכדי להרוס את הקירות. הלבנים שימשו כחומר בסיס לסלילת כביש לכפרים הקרובים זרוצין וסטולפנו. עבודת ההריסה והובלת הלבנים נמשכו שישה שבועות (מתוך ביולטין מספר 43, עמוד 15).

בית הכנסת הגדול (והאחרון) במזריץ' הוקם על חורבותיהם של בתי כנסת קודמים בפינת הרחובות JADKOWA שעדיין קיים היום ו-MYDLARSKA, בעבר BERKA JOSEFLENIZA ששמו שונה ככל הנראה. מולו מצפון, עמד בית המדרש הגדול, שהיה בית המדרש של הקהילה. עדות לקיומו של בית כנסת זה קיימת בפנקס של החברה-קדישא כבר משנת 1779 וטוענים שבנייתו נמשכה מאה ושבעים שנים. בשריפה הגדולה בשנת 1847 תר"ח גם בית הכנסת ובית המדרש ניזוקו קשות ונדרשו לשיפוץ ממושך.

פרטים על בית הכנסת ניתן לקרוא בספר 'מעזריטש' שיצא בשנת 1978 על ידי המרכז המזריטשאי בישראל וארגוני בני עירנו בתפוצות, בעריכת מאיר איידלבוים, מנחם ביר ופיבל פטרמן, בעמודים 29-32. משם אנו למדים כי בית הכנסת היה רחב מידות, בנוי שלוש קומות ומשערים שהיו בו מקומות עמידה לכ- 3,000 אנשים. תחילה נכנסו לפרוזדור גדול ורחב, ממנו נכנסו לבית הכנסת מבעד לדלתות עץ רחבות, כבדות ועבות שכל אחת מהן למעלה משתי אמות, וממנו לאולם שקירותיו, על-פי התיאורים, היו עבים ככתלים במבצר עתיק. התקרה נתמכה בארבעה עמודים, שעוביים הגיע עד מטר לפחות. במרכז, בין ארבעת העמודים עמדה הבמה הגדולה, מוקפת ברזל ומנורות של נחושת השתלשלו וירדו מן התקרה. אל הבמה עלו מצפון ומדרום במדרגות 'כמניין שיר המעלות שבמקדש'. במערב ניצב ספסל ובמזרח שולחן וארון הקודש. אל הבמה עלו לתורה, מהבמה נשמעו תקיעות השופר בראש השנה, נערכו טקסי קבלת השבת על-ידי חזן בית הכנסת ושמש בית הכנסת שהיה גם שמש הקהל, עמד על הבמה. לעיתים הייתה המקהלה עומדת על הבמה ושרה.

ארון הקודש: בשנת 1912 הוזמן הצייר והאומן, הרש ליבר פודוליאק, לשפץ את בית הכנסת. הוא בנה ארון קודש מגבס במקום ארון העץ שהיה, רוחבו היה חמש אמות לפחות וגובהו שתי קומות, כמעט עד לתקרה. עליו כתר ותחת הכתר שני לוחות, ומשני צדדיהם אריה מכאן ואריה מכאן. בארון הקודש היו עשרות ספרי תורה, מהם עתיקים. התקרה עוטרה בציורים מרהיבים של שניים

דגם בית הכנסת

שישים ושש שנים לאחר חורבנו, נבנה דגם בית הכנסת הגדול בקנה מידה 1:100 **ביוזמתם של ידידי מזריץ' בפולין, עו"ד ברנרד לוקומסקי ואשתו. הדגם נבנה על-ידי Anna Gora** ותוצג בתערוכה באירוע הצבת הפסל 'תפילה' בכיכר העיר במזריץ' בחודש מאי 2009 כמחווה לקשרים שנוצרו עם יוצאי מזריץ' בכלל ויו"ר העמותה אברהם גפני ז"ל בפרט. לאחרונה נשלח הדגם לישראל על ידי מר Marek Maleszyk, כפי שהובטח למר גד פינקלשטיין בעת ביקורו במזריץ' בקיץ 2013 ועל כך נתונה תודתנו. **למרות מאמצינו, עד כה לא נמצא מקום ראוי להצבת הדגם. נודה לכל הצעה או רעיון שיאפשרו לנו למצוא 'בית' לבית הכנסת במזריץ'.**

ארון הקודש

על הריסת בית הכנסת הגדול במזריץ'

בית-הכנסת 1939

אברהם גפני

על הריסת בית הכנסת שהיה אחד הגדולים בפולין, אין לנו הרבה פרטים. דף בודד שנותר מעיזבוננו של לייב גולדברג ז"ל הוא המסמך היחיד המספר על כך. בתקופת ההריסה כבר לא היו יהודים גלויים בעיר ולמעשה העיר הייתה "יודן רייך". לייב גולדברג ז"ל

עם עוד שמונה אנשים הסתתרו בעליית גג שבקרבת בית הכנסת והם העדים היחידים לחורבן. לפי מקורות פולנים בית הכנסת נהרס באוגוסט 1943. בגלל חוזק ועובי הקירות, נאלצו הגרמנים להשתמש בכמות גדולה מאד של חומר נפץ לפיצוץ הקירות. בשיחתי האחרונה עם לייב גולדברג ז"ל הוא הסכים איתי שיתכן שטעה בתאריך ההריסה (מאי 1944) ואכן התאריך שמצויין במקורות הפולנים - יותר סביר.

אין אנו יודעים היום של מי הייתה היוזמה להריסת בית הכנסת, אולם סבורני שהיא באה מצד ראש העיר הפולני של מזריץ'. היום מוצאים בפולניה הרבה בתי כנסת ואתרים יהודים שונים שנותרו למרות ההרס שזרעו הנאצים ורק היוזמה המקומית, היא זו שדרבנה את הכובשים להרס טוטלי ומחיקת כל זכר לקיום היהודי במקום.

מעיזבוננו של לייב גולדברג ז"ל מתורגם מידיש ע"י אברהם גפני

פעם, בסוף מאי 1944, ישבנו וניהלנו שיחה. הנשים היו עסוקות בבישול. פתאום נשמעה לא רחוק מאתנו התפוצצות אדירה וברד של אבנים נפל על הגג שלנו. לאחר מכן התרחשו עוד מספר התפוצצויות. לא יכולנו להבין מה זה. השתדלנו להקשיב לשיחות בין הפולנים. שמענו רק "שמפוצצים ומפוצצים ולא מצליחים". בלילה ירדנו מעליית הגג ובעוברנו ליד בית הכנסת ראינו את החורבן. הגג והדלתות כבר לא היו אלא שלד ומסביבו זרוקים לבנים אדומות. הבנו שהפיצוצים ששמענו היו עקב הריסת בית הכנסת על ידי הנאצים. בימים הבאים התרחשו

פיצוצים נוספים ונודע לי שעל הקיר המזרחי הם עבדו יומיים ולא הצליחו לפוצצו. כל יום עברו ליד מקום המסתור שלנו משאיות עם לבנים אדומות מבית הכנסת המפוצץ. הלבנים שמשו כחומר בסיס לסלילת כביש לזרוצין. כל פעם שירדנו בלילה היינו עוצרים ומסתכלים איך בית הכנסת הפך להיות קטן וצר יותר ויותר. הלב בכה כשנזכרנו בבית הכנסת ומראהו כפי

חורבות בית-הכנסת 1943

שהיה לפני כניסת הנאצים למזריץ'. עבודות ההריסה והובלת הלבנים נמשכו ששה שבועות. בכל ירידה מהמסתור בו שהינו עברנו ליד בית הכנסת והתמלאנו ברגש של נקמה כלפי החיה הנאצית.

כאן שיחק אבי – איסר בלומנקופף / יוחנן ערבות

כפתורים וחוטמים אצל סבתי בחנות. זאת היתה החנות הכי מסודרת ויפה במזריץ' כך סיפר לי ולכן תמיד הלכתי רק אליה. אברהם ז"ל היה הקשר הכי קרוב שלי לסבתא וסבא שלי, שמעולם לא פגשתי. בכל פגישה שלנו, הייתי לוחץ לו בחוזקה את הידיים – אלו הידיים שפעם – לפני "מיליון שנה" נגעו בידיים של סבתי. אברהם – תספר להם עכשיו שפגשתי אותי...

שעת צהרים הגיעה – לאחר חיפוש בעיר מצאנו רק המבורגר ופיצה ובמקרה ראינו שלט ברחוב שבמלון השכן שלנו יש מסעדה במרתף – נכנסנו לאכול למלון. מנהלת המסעדה היתה רוסיה וחמותי ד"ר בתיה פתאל התחילה לפטפט עימה. בסיום הארוחה ביקשתי שתשאל אותה עם ניתן לעבור ממרפסת אחד החדרים בקומה השניה למרפסת של בית משפחתי. לאור מערכת היחסים שכבר התפתחה, למרבה הפתעתי היא הסכימה.

עלינו למעלה, ויצאנו למרפסת, במרחק של כמטר היתה מרפסת היעד. קפיצה קטנה, שהזכירה את נעורי ואני כבר בבית משפחתי. מהחלון הדירה נראית הרוסה ובשיפוצים. דחיפה ומשיכה נחושה בחלון והופס – הוא נפתח ואני במהירות חודר פנימה. ענן אבק מקדם אותי. אני במטבח, הממלכה של סבתא איטה, הכיריים עדין עומדים, הרוסים אך בנויים ועטופים באריחי קרמיקה לבנה. כאן בושלו המאכלים, נירקחו הריבות והקומפוט של סוף השבוע. אותו קומפוט שאבא איסר לימד את אמא לנקה והיא העבירה את המתכון לרעייתי בלה תבדל"א ואנו מסיימים איתו את ארוחות החג.

הנה חדרי השינה – אבא איפה ישנת? איפה ישנו דוד אהרון ודוד יהודה שניצלו בשואה? איפה ישנו דוד שייע ודוד שמואל שנרצחו ולא נודע מר גורלם? האם בתור בכור המשפחה קבלת חדר לבד? מה היה מראה החדר? תמונות ארץ ישראל קישטו אותו? איפה ומה שיחקתם? כבר המציאו את "מחבואים" ו"תופסת"?

הקירות ערומים ומקולפים אף מטיח וקורות העץ מחזיקות את הלבנים האפורות – הם ממענים לספר

חזית בית משפחת בלומנקופף 2014, עם בני משפחתי, מימין לשמאל: בלה רעייתי, שרון מאיה, אני ולירון.

אבא הגעתי, כך שמעתי את קולי מהדהד בליבי כאשר חניתי את המכונית השכורה ליד הכיכר המרכזית של מזריץ'.

לובלסקה 26 – את הבית מבחוץ כבר הכרתי, תודות לנפלאות של GOOGLE, אבל המראה האמיתי תרם במישרין לדפיקות הלב המואצות שלי. הילדים התחילו לעקוץ, נו אבא באמת – למה אתה בוכה? איזה פדיחות אתה עושה לנו, מה אתה "ילד כפות"?

התקרבותי לאיטי לבית ברחוב לובלסקה 26, בצידה של הכיכר המרכזית. הבית צבוע וורוד וחציו משמש כיום כמלון. "שאפתי" את הבית והמראות לאיטי. הנה גרם המדרגות שממנו עלו לדירה חיצוני לבית ומקורה בקרשים ישנים. פתאום ראיתי את סבי- מתיתיהו בלומנקופף עומד על סולם בידו פטיש ומסמרים והוא מחבר את הקרשים לקירוי גרם המדרגות כאשר סבתא איטה עומדת למטה ומכוונת אותו. איסר – תביא עוד מסמרים לאבא – היא מצווה על הילד (אבא שלי). הדלת היתה נעולה ולא ניתן היה להכנס לדירה. הקפתי מספר פעמים את הבית, שאלתי בחנויות למטה ואף אחד לא ידע מי גר בדירה כעת.

אחת מהחנויות היתה בזמנו הגלנטריה של משפחתי. אברהם גפני ז"ל זכר שאמו היתה שולחת אותו לקנות

גרם המדרגות שהוביל לבית המשפחה

לי את סיפורם. אני מלטף אותם קלות אולי יתרצו !!! מחפש בין הסדקים אולי ימצא פתק כלשהו שנשכח מימים עברו, לשווא. בכניסה לסלון, אני מוצא אולי את קשר היחידי לעבר. על המשקוף אני רואה שני סימני חורים - האלו החורים שחיברו את המזוזה? מחפש את המזוזה בפסולת הבנין שעל הרצפה אבל היא איננה. אולי כבר נעקרה בימים עברו ורק חוריה מהווים את הגשר לימים טובים יותר. אני פוסע לתוך הסלון ובבת אחת מגיע למסיבה שנערכה בבית לכבוד נסיעתו של דוד אהרון בן ה- 17 לארץ ישראל ללמוד הנדסה בטכניון בחיפה. בני משפחה וחברים קרובים התאספו להיפרד ממנו. גבם אל החלון ודלת המרפסת שפונים לכיכר האקציות והרצח ופניהם מחייכות וזורחות, עדין, בברכת שלום שהפכה ברבות הימים לברכת הצלה לדוד אהרון. מסתכל ובוחן סביב ואכן מראה החלונות והדלת בתמונה זהים לחלוטין בצורתם למצב כיום. זה באמת הבית של משפחתי - אבא חזרתי.

סבא מתיתיהו וסבתא איטה והבנים: איסר, אהרון, יהודה ויהושע

מסיבת הפרידה לאהרון לפני עלייתו ארצה ללמוד בטכניון יושבים סבא סבתא ואהרון עומדים מאחוריהם בפניה מימין יהושע, יהודה הילד הקטן, לידו שמואל חיים ודודה חיה אחותה של סבתא איטה

הסלון בבית - 2014

הכירים במטבח - 2014

רוחות רעות

ושוב נושבות
רוחות רעות
הרחק במקרב
ושוב מקים
שם יהודים
בין "סֶהר"
לבין "צֶלב"

ישנם בינינו
הזוכרים
רוחות מהעבר:
ניפוץ זכוכית
קריעת טלית
"הטלאי"
ו"המספר"...

רק בידינו
הברירה
להתייצב איתן
אחרת
שוב אותן רוחות
תגרוֹמָנה
לחורבן!

בלה מוקדש באהבה לבלה שיבק לבית פלדמן

כמעט
בֶּת תשעים
גופה -
אט בוגד
אך מוחה
עוד צלול
וקדור

מאז
"גיא התופת"
ליבה
היוקד
לא -
משפּיח
שום פרט
וקיפּור

שעות מספּרת
על מה שהיה
ואיך היא
נוֹתֶרה בחיים
ולא מוותרת

לכל המקשיב:
חשוב -
שכולנו נפְנים...

ויש לפעמים
בעת זיכרונות
לרגע היא
שוב עם השכול...
ואז תיזכר
של נִינָה המתוק
הוא אות
ניצחונה
הגדול!

חנה ניימרק / מרים בז'רנו לבית ניימרק

חנה בצניעותה ובאופייה הייתה אישה נדירה, צרוף מעורר השתאות של נתינה וצניעות. חנה לא התלוננה מעולם. לא על מצוקות היומיום ולא על העבר הנורא שאותו חוותה על גופה הצנום.

כל מי שהכיר אותה יסכים עד כמה יכלה במבט ובחיוך להפוך אווירה עכורה לאווירה מלאת חיים. נכדיה נהנו מסבתא מן האגדות שלא סירבה לשום בקשה שלהם, כולם כאחד וכל אחד בנפרד.

הייתה לה היכולת לספוג גם הצקות קטנות ואפילו עלבונות שנעשו שלא במתכוון והיא ניצחה תמיד ובגדול כל מצוקה, לא שלה חלילה, שאותה הרי הסוותה, אלא מצוקות של אחרים.

בצניעותה ובאופייה היא השרתה אווירה של חיים נטולי דאגות. מאחורי החזות הזאת כאמור הסתתר סיפור חיים מצמרר שסופו ניצחון שלה ושל בני משפחתה. חנה נולדה אצילת נפש והלכה לעולמה אצילת נפש אף יותר. יעידו על כך צאצאיה, ילדיה, חניה וכלתה וכל מי שהכיר אותה מקרוב או מרחוק.

חמותי חנה ניימרק לבית ליגטור, הלכה לעולמה והיא בת 93. מסכת חייה מקיפה גורל יהודי וישראלי כאשר לאורך כל חייה היה בה ניצוץ של אופטימיות בלתי ייאמן. כמי שנולדה במזריץ' בפולין ושרדה יחידה ממשפחה ענפה שכולה נספתה בשואה וכמי שידעה לנהל את חייה בצניעות מרבית עם בעלה המנוח, נתן, שגם הוא יליד פולין וגם הוא היה שריד יחיד למשפחה ענפה. שניהם הוכיחו את משמעות המילה חיים על פני הכל.

שניהם ניצלו בזכות העובדה שהשכילו לברוח לרוסיה הסובייטית בשעה שמזרח פולין עבר לרשות הנאצים. הזוג הצעיר, חסר כל, עבר למרכז אסיה ושם, ביערות ובתנאים בלתי ייאמנו שרדו ועברו עם תום המלחמה לצרפת ומשם לישראל.

הם הגיעו ואיתם שני ילדיהם, מרים ואברהם וביפו נולדה בת הזקונים רחל, שהיא אשתי מזה ארבעים שנה ויותר. חנה לאורך כל התקופה הזאת גילתה אופי נדיר של מסירות אין קץ, כשחיוך מתמיד על פניה, שהיו ונותרו יפות עד הסוף.

חברי עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתה של

חנה ניימרק ז"ל

לבית ליגטור

נולדה בחג שבועות 1920 במזריץ'
והלכה לעולמה בחג שבועות 2013.
ומביעים תנחומים למשפחה

סיפור משפחתי על מאפיה במזריץ' /

אבישי גבע, איקי גבע, אורית רות

הגענו שבעה (אימא, רותי, שלושתינו, נעמי גבע ואורית גבע) למזריץ' ביום השני למסע, 31 באוקטובר 1996, לאחר ביקור בטרבלינקה ביום הקודם. אימא זכרה כל מקום במזריץ' וכל פרט בבית מגוריה הנמצא ברחוב הכיכר (RYNEK) מספר 12 שבצידו האחורי הייתה המאפיה. בבנין הסמוך התגוררה כמעט כל המשפחה המורחבת, כולל משפחת פרבמן ומשפחת גולדשטיין. את המאפיה הקים הסבא של אימא, חיים רוטנברג, בתחילת המאה העשרים ועל הארובה הגבוהה שלה הותקן שלט עם ראשי התיבות של שמו - CR. המאפיה הייתה מקור הפרנסה של כל המשפחה המורחבת ופעלה, תחת בעלויות שונות כמובן, כ-100 שנים!

על אביה, יהושע-יוסף רוטנברג כתבה אימא: "הוא היה גם הקונדיטור של המשפחה. לשבתות וחגים הכין משלוחים לשטיבל לשלוש סעודות. כל יום ראשון היה תולה בחלון המאפיה נשר (הסמל של פולין) עשוי מבצק בצורה נפלאה."

נכנסנו למאפיה לפני הצהריים. העובדים ומנהלם חששו תחילה לגבי מטרת ביקורנו אבל רותי ואימא הסבירו והרגיעו ואז הם נפתחו, והראו והסבירו לנו את כל תהליך האפייה. אימא זכרה כל פרט ואמרה שכמעט לא השתנה דבר מאז. כמובן שטעמנו לחם טרי מהתנור ואפילו קנינו שתי ככרות והבאנו אותן לאבא שנשאר בארץ ומאד התרגש.

חזרנו לשם במאי 2009 במסגרת המסע לטקס הסרת הלוח מאנדרטת ה"תפילה" הנאדרה והנהדרת המוצבת ממש מול הבית. שם הרחוב השתנה ל-JANA PAWLA II, המספר 12 נשאר, המאפיה כבר נסגרה (יש שמועה שתיפתח מחדש בקרוב), גילינו שהארובה של סבא-רבא שלנו נגדעה, אבל הבניין כולו שופץ, הורחב וממשיך להיות לנו אבן משיכה. לפי הידוע לנו הוא הולאם אחרי המלחמה אבל עדיין רשום בטאבו ע"ש רוטנברג.

משפחות רוטנברג וטנדטור בשורה העליונה - ציזה (אימא של אימא), ואחריה משמאל לימין: טייבלה טנדטור (אשתו של גד פיקלשטיין יבדל"א), אימא של טייבלה ואימא שלנו.

ההורים שלנו, מאשה לבית רוטנברג ויוסף גרינברג ז"ל נולדו, גדלו, והכירו במזריץ'. בפרוץ המלחמה הוא היה בן 20 והיא בת 19, לו היו הורים וארבע אחיות, לה היו הורים, אח ושתי אחיות. בסיום המלחמה נותרו רק שניהם בחיים, עלו לארץ ישראל ב-1945, התחתנו בתחילת 1946, גידלו את שלושתנו באהבה ובמסירות, עברו, כמו כולם, הרבה שמחות והרבה אסונות. אבא נפטר ב-1998 ואמא ב-2008.

45 שנה דיברו שניהם מעט מאד על קורותיהם בשואה. אימא נפתחה יותר בתחילת שנות התשעים כשהבינה שילדיה ונכדיה צריכים לדעת על התקופה הארורה הזו כמה שיותר, ושסיפורה יתרמו להנצחת יקיריה. בשלב זה גם אנחנו התחלנו לשאול יותר ויותר שאלות וגם לקבל תשובות. בשלב מסוים, ובסיועה הנפלא של רותי פרבמן האגדית, השתכנעה והסכימה לנסוע איתנו למזריץ'. אבא לא הסכים להצטרף, ולא רק בגלל קשייו הפיזיים. הכתבה הזו עוסקת ביום הביקור במזריץ' במסע זה.

המאפיה ללא ארובה - 2009

ההורים שלנו, מאשה לבית רוטנברג ויוסף גרינברג ז"ל

אבי – דוד רוזנצווג ומשפחתו / מאיר תומר

אבי, דוד רוזנצווג, נולד במזריץ' בשנת 1903, היה נשוי ואב לשתי בנות, היתה לו חנות של כובעים באחת הפינות של המרכז במזריץ', מאחורי החנות היה בית מלאכה עם פועל פולני גוי אשר עזר לאבא שלי. אבא אשתו ושתי הבנות גרו בקומה השניה מעל בית המלאכה.

עם כיבוש מזריץ' ע"י הנאצים, אבא ברח ליערות ומאחר והיו לו עיניים כחולות ומראה ארי הוא נכנס מדי פעם לעיירה כדי להביא קצת אוכל למשפחה. לאחר חיסול כל יהודי מזריץ' כולל אשתו ושתי בנותיו - ברח לסיביר והתגייס לצבא של אנדרוס ומשם עלה לישראל בשנת 1944.

הערב יצאנו שנית לטייל, ליד האנדרטה עמדו מספר פולנים זקנים וגברת צעירה עם תינוק, ביקשתי ממנה שתשאל את הזקנים האם הם זוכרים חנות של כובעים לפני מלחמת העולם?.

היא שאלה ואחד אמר בפולנית תג (כן).

אחותי כמעט התעלפה ואני בהתרגשות אדירה ביקשתי שיראו לנו איפה החנות. הם לקחו אותנו לאחת הפינות בצד של הכנסיה הלכו כ 30 מטר פנימה ואמנם היתה שם חנות כובעים. אמרנו יפה תודה וחזרנו למלון מאחר והדודה אמרה שהחנות היתה ממש בפינה, חשבנו שלא זאת החנות של אבי.

בבוקר אחרי הארוחה, חיים גיסי, ביקש ללכת להחליף יורו לזלוטי, משום מה רגליו לקחו אות למקום מחוץ למרכז. לפתע חיים חזר בריצה ואמר כי אצל חלפן הכספים, תלויה תמונה של מזריץ', משנת 1915.

כיכר מזריץ' - 1915

אבי הגיע לקיבוץ משמר העמק שם שינו את שם משפחתו לבלום.

אמי שעלתה לארץ עם השומר הצעיר בשנת 1934 והייתה ממקימי קיבוץ יד מרדכי. משם עברה לחיפה והכירה את אבא והם התחתנו. אני נולדתי בשנת 1950 כאשר אבא היה בן 47, אחותי מלכה נולדה בשנת 1955.

אבא נפטר בשנת 1976, מעולם לא הוא ואמא סיפרו לנו את מה שקרה לו במזריץ'. כל חייהם הוקדשו לאחותי ולי.

בכל העולם הגדול יש לאחותי ולי עוד בת דודה אחת שלישית שגרה היום בתל אביב. לפני כ 25 שנה מצלצלת קלייר (הבת דודה) ומספרת שהגיע מישווא מקנדה והוא ממזריץ' והכיר את אבא שלי. נסענו אשתי ושלושת ילדינו לפוגשו ואז נודע לי כל הסיפור על האשה הקודמת ושתי הבנות שהיו לאבא.

לשמחתי קלייר הבת דודה העלתה את אמה שלה לארץ מארצות הברית היא היתה אז בת 86 וחולה באלצהיימר. אחותי ואני נענו אליה ולשמחתי הרבה היא זכרה כי לאבא היתה חנות באחת הפינות של המרכז של מזריץ'.

בשנת 2007 החלטנו אחותי מלכה ואני לנסוע לפולין לשורשים. מאחר ולאבא של אשתי היה רכוש רב מאד בוורשה הגענו למזריץ' לפנות ערב לקחנו חדרים במלון לאס ואגס ליד האנדרטה לזכר יהודי מזריץ' ויצאנו לחפש את החנות. ממול בנין העיריה עם 4 עמודי בטון ענקיים ובצד שמאל כנסיה, חנויות מפוארות מסביב אך ניתן היה לראות כי הבנינים מאד ישנים. לאחר ארוחת

בו אבא חי עבד ושכל בשואה אשה ושתי בנות.
באם משהו מכיר אותו ואולי יכול לספר יותר פרטים
עליו ועל משפחתו הקודמת, זה יהיה נפלא.

מאיר מספר על משפחתו

כיום אני נשוי לאורה יש לנו שלושה ילדים:
גלית הגדולה גרה בשהם נשואה עם 4 ילדים, גלית
עקרת בית במשרה מלאה.
שי - נשוי + 3 בנות, גר ברמת ישי ומשמש כסמנכ"ל
כספים בחברה ב- OTI.
שירי - בוגרת תואר שני בהצטיינות מהטכניון בכימיה,
עובדת ברפאל. אורה אשתי היא מורה בגמלאות ואני
שותף בבית דפוס באיזור הקריות.
אנחנו גרים במצפה עדי הממוקם ליד שפרעם.

(התמונה אצלי בבית). בתמונה רואים רק 2 עמודי בטון
של בנין העיריה ושורה של חנויות, זאת אומרת שהמרכז
זז כ 30 מטר ובאמת החנות של הכובעים היתה בפינה
כמו שהדודה אמרה. חזרנו לחנות, שכמובן היתה סגורה
אבל מחנות ליד יצאה גברת. לשאלתי של מי החנות
הזו? אמרה כי היא היתה של פולני זקן שנפטר אבל
אשתו גרה בקומה שניה. עוד פעם התרגשות שיא, אני
וחיים גיסי עולים לקומה השניה דופקים בדלת, הדלת
נפתחת ויוצאת זקנה פולניה כמו בסרטים מקומטת
כולה ועם מטפחת על הראש, מה עושים!! פתאום חיים
התחיל לצעוק לעברה "דוד רזנצווג דוד רזנצווג" ועשה
עם היד תנועה של פעם, אחרי כ 5 קריאות כאלה, עיני
הזקנה נפקחו ראינו פחד בעיניים, היא הסתכלה עלינו
הלכה שלושה צעדים אחורה וטרקה את הדלת.
ירדנו למטה עצובים אך לפחות בידיעה שהגענו למקום

בתמונה למטה בצד ימין: גלית ועמית בוהנסקי, מעל ארבעת הילדים אופיר הקטנה, דורון, איתי ונועם.
תמונה שמאלית למטה: שי וטלי תומר מעל התאומות ליהי וליאור ורוני הקטנה.
תמונה למעלה: אורה ומאיר תומר. תמונה אמצעית למטה: שירי תומר

היהודי האחרון והציוני האחרון / נפתלי ברזניאק

המשכנו לטייל ביער העד שנמצא במבואות הצפוניים של מזריץ' וברנרד כחולם אמר: "אני מתפלל שהוא יצא כאן ועכשיו ממעבה היער בדיוק כפי שהוא עשה זאת בעבר! יש לי סיפור לספר לו."

המשכנו לטייל ביער, שעציו הצילו את אברהם ורבים אחרים, וחשבנו עליו. וכשהגענו לקשנה, שפעם היה נהר והיום יותר דומה לתעלת ביוב, ברנרד נראה כאילו הוא מחפש משהו ואז אמר: "אולי משה יגיע בקיץ שלו וייקח אותנו לביתו?" מחינו דמעה.

מספר שבועות מאוחר יותר, ברנרד הגיע לביקור בארץ. אברהם היה עדיין עמנו. לאיש מאתנו לא היה מושג שמספר ימים אחר כך הוא ייפול למשכב ממנו לא יקום. כשברנרד שמע שאברהם חלה, הוא התקשר כמעט מידי יום לברר מה שלומו, לרינה ואלי. באחד הימים הוא הגיע. ברנרד הרגיש שהוא מוכרח לראות את אברהם. כשהייתי שם, יחד איתם, הבנתי שאין לי מקום בתווך המאוד מיוחד שנוצר ביניהם. ברנרד התנהג לאברהם כאל מורה, הורה. הכבוד שהוא רכש לו היה מדהים. והיחס האבהי של אברהם אליו היה מופלא. לאחר שאברהם נפטר ברנרד הגיע לארץ לנחם את רינה, והחליט שישראל תהיה מקום הנופש הקבוע שלו. "היא הרבה יותר מעניינת מהים הבלטי" אמר לי.

לפני מספר חודשים ביקרנו, בת זוגי ואנוכי במזריץ'. בפעם זו המארח שלנו שם היה ברנרד לוקומסקי. אני מניח שחלקכם זוכר אותו. ברנרד סייע לנו רבות, בין היתר, בהנחת הפסל 'תפילה' של יעל ארצי בכיכר העיר. לפני כשנתיים ברנרד עמד על הבמה בכנס השנתי וסיפר בקצרה על השינוי שעבר בהבינו שמשהו נורא אירע בעיר בה נולד. כן, ברנרד נולד במזריץ'. אימו ואחיו הרופא ובני משפחתו, עדיין מתגוררים שם. הוא עצמו מתגורר ועובד כעורך דין בוורשה.

כשהיינו עימו במזריץ', בכל מקום ומקום בו דרכה כך רגלנו, הוא דיבר על אברהם ועל משה. על גפני ועל ברזניאק. על כך שהעיר הזו איבדה, בין יתר אלפי קורבנותיה, את הסיפור של גפני ובני משפחתו ואת הסיפור של ברזניאק ובני משפחתו. אילו היה מכיר יותר אנשים הוא גם היה מתייחס אליהם.

לקראת סוף ספרו, אברהם גפני מתאר את יום השחרור שלו. הוא מתאר את המפגש עם הפרש הרוסי שעבר בשביל שהיה בתוך היער, יער שהיה לאברהם בית ומחסה במשך כשנתיים. אברהם ממשיך לספר את העובדה שמאותו פרש נודע לו שהמלחמה הסתיימה. באותו רגע בו הוא קלט שהוא עומד בפני שינוי מהותי בחייו, מנרדף לאיש חופשי, השתלטה עליו תחושה עמוקה שהוא חייב, בכל מחיר, להישאר בחיים. 'מישהו חייב לספר את הסיפור' אמר לעצמו והתכוון לסיפור על אובדנה של קהילת מזריץ' כפי שהוא ראה במו עיניו אברהם היה בטוח שהוא ורק הוא הינו היהודי האחרון עלי אדמות. ואם לא הוא, מי יספר? כן, אברהם היה בטוח שהוא היהודי האחרון.

"אני מנסה לחשוב מה עבר במוחו של הנער הצעיר שהיה בן 13 כאשר המלחמה פרצה, ובן 18 כשיצא ממחבואו ביער ופגש את הפרש על הסוס?" אומר לנו ברנרד כשאנחנו מטיילים במעבה אותו היער. "אני מנסה לדמיין איזה אומץ הוא הפגין כאשר עמד מול הפרש והבין שהאיש על הסוס אינו אויב, שהוא לא נתון בסכנת חיים, ושהמלחמה הסתיימה?"

לאחר שקרא את ספרו האחרון של ארי שביט: 'המדינה המובטחת: הניצחון והטרגדיה', הוא חילק את אהבתו בין אברהם למדינת ישראל ולישראלים. שבועיים מאוחר יותר, ביוני, הוא הופיע כאן עם בנו, אחיו אשתו ובנם, ואף תכנן להגיע לישראל לחופשה נוספת באמצע יולי. אני כמעט בטוח שגם המבצע האחרון 'צוק איתן' לא היה עוצר אותו. בהיותו בפעם הראשונה בישראל חל מבצע 'עמוד ענן' וברנרד חוה אזעקות ופיצוצים מהם. אך הפעם, אני הייתי זה ששכנע את הציוני האחרון שלא להגיע.

אברהם גפני ז"ל

אבא / בנצי גפני

בלכתך השארת מאחורייך חלל עצום וחור גדול בחיינו. אבל, השארת אותנו גם מלאים וחזקים. חוכמת החיים שלך, טוב ליבך ויכולת הנתינה העצומה, מהוות לנו השראה להמשך הדרך. הלוואי כי ברבות הימים אוכל להגיד שהייתי אב טוב כמו שהיית אתה לנו.

סבא / עדי גפני

אתמול חזרתי מהמסע בפולין ולא היה דבר טבעי יותר מלבוא אליך ולסבתא ולחלוק אתכם את החוויות. לצערי, כאילו חיקית שאשוב משם בכדי שתוכל ללכת... העשייה המדהימה שלך בהנצחת השואה תפסה אותי לא מוכנה בעודי נמצאת בטרבליניקה אל מול אבן ההנצחה של קהילת מזריץ'.

פתאום הבנתי שאתה עוד רגע חומק מאיתנו ואם יש איזו נחמה, היא בידיעה שאתה משאיר אחרייך מורשת מיוחדת הקושרת יחד כל כך הרבה אנשים ברחבי העולם. מרבית האנשים שבאו לכאן לחלוק לך כבוד אחרון מכירים את האיש המיוחד בעל העיניים הכחולות ששרד את השואה וניצח את החיים.

מקצתם מכירים אותך, סבא שלנו, סבא מעורב, דואג, מוודא, מברר והכל מאחורי "שרת החוץ" סבתא.

מהצד נראה כי אתה אי שם מאחור, אולם מבט מעמיק יותר היה מגלה כי אתה הכנפיים המושכות את כולנו מעלה ומאפשרות לנו לעוף.

רוצה להודות לך על הזכות להיות חלק מעוצמתך. אין ספק כי למדתי ממך דבר או שניים על השגת מטרות.

אוהבים אותך מאוד,
כולנו.

דברי פרידה / מרי

רצייתי לכתוב דברי הספד, ואינני יכולה. רצייתי לספר כמה נדיר היית כאדם, על כל העומק והמשמעות שבמושג אדם, ולא יכולתי. הפצע כואב מדי, פעור מדי.

"כי כל אחד בחייו צריך גן נטוש" -
כתב המשורר יהודה עמיחי, והמשיך:
"(אדם וחווה ידעו שכל אחד צריך גן כזה)
או בית ישן,
או לפחות דלת נעולה אחת
שלעולם לא ישוב לפתוח".

את הדלת הזו לא אפתח.
כתבתי על תפילה. תפילה בעקבות הפסל "תפילה"
שיצרה יעל ארצי לזכר יהודי מיזריץ', כהמשך למפעל
חיך לזכר הקהילה האבודה שדאגת להנציח בלהט
הבלתי נלאה שלך.

תפילה

אתה הדמות הצנופה שאומרת תפילה,
מחביאה את הראש בין הידיים
וצועקת "גוועלד" לשמיים
קפלי הטלית מסתירים עמל
ומגלים בחריצי האבן
את מעשיך, מעשה ידיך להתפאר -
"לך לך" שמעת לא פעם בחיך.
לך לך, אברם, מארץ מולדתך
אל הארץ הנאכלת באש המלחמות.
ואתה הולך אליה ברגל בוטחת קדימה -
ראה מעשה הפסל.
ואתה שומר על רגל שמאל נטועה לחיזוק,
לחיבוק, לעירסול, לליטוף משפחה.
והראש עדיין חבוי וחפוי באבל מתמשך.
ששים שנה אתה שומע בראש מושפל
את צעקות דממת המוות
עד שהרמת ראשך, ואל המוות קראת:
הנני.
בכל יופייך הפצעת מתוך הפצע,

מהגוף שמנסה לשכוח, מכרסומי הזיכרונות.

בנית חיים. חיי נחת, כמו שרצית.

שלא לשכוח.

התפילה צרובה.

גם כשאתה לא כאן.

תנוח נשמתך בשלום, דוד שלי.

דברי פרידה / נפתלי ברזניאק

אברהם, בסוף המאה הקודמת פרצת לתודעה שלנו. עד אז היית נעלם. ידענו על קיומך אבל אותך לא ראינו. מי מיוצאי מזריץ' לא הכיר את חנותנו? האמן לי, עד לפני מספר שנים עוד כיבסנו בבית אימי ז"ל את הוילונות שהגיעו אלינו משם בשנות השבעים.

אני לא בטוח שאני יודע בדיוק מה הניע אותך להצטרף לפעילות בעמותה. האם היה זה המסע עם בן בנצי למזריץ' או אולי נענית להפצרותיהן של שרית פרידמן וגילה שחר? זה בכלל לא משנה.

אברהם היית יו"ר העמותה במשך שנים עשרה שנים. התחלת בעשור השמיני של חיך, כאשר מרבית חבריך נטשו מזמן את הפעילות שלהם וחילפשו כל דרך לנוח. עם הגיעך, הפחת רוח חיים בעמותה. עמלת ללא לאות וסחפת ברוחך ובכוחך את הצעירים "חסית" שהצטרפו לפועלך. הובלת אותנו ואת העמותה להישגים יוצאי דופן ואמנה כמה מהם:

הפקת הסרט אמריקה הקטנה, בו גם השתתפת, תיארת בצורה רהוטה, ברורה וחדה את קורותיך בעת המלחמה אותה עברת, כשאתה נער בלבד - ולבד. אני מציע לכל מי שלא קרא את ספרך על אותה תקופה - שיקדים ויעשה זאת.

חידוש ההוצאה לאור של ה"מזריטשר טריבונל" - העיתון של העמותה.

הפקת חוברות זיכרון, די. וי. די. של הסרט "אמריקה הקטנה" ודי. וי. די. של ההצגה "מזריץ'", שאתה היית זה שהביא לאיציק ויינגרטן ואפרים סידון את החומרים מלייב גולדברג ז"ל.

פעלת רבות לתרגום ספרים וחומרים על העיר. בזמנך הוקמה ברית התרבות בין פתח תקווה למזריץ'.

וכמובן, גולת הכותרת הייתה הצבת הפסל "תפילה", של הפסלת יעל ארצי בכיכר העיר שכונתה בזמנו הרינק - במזריץ', לצד סמלים אחרים המנציחים את תולדותיה של מזריץ' היהודית וטקס הסרת הלוט שלו.

לשמחתי הרבה יצא לי ללוות אותך פעמיים במסע המספר לקראת הצבת הפסל בכיכר העיר במזריץ'. אני בטוח שאילו לא היית שם, הפסל לא היה מוצב, ואם היה מוצב, זה לא היה בכיכר המרכזית אלא בפינה נידחת אי שם בעיר. שם, במסעות הללו, יצא לי להכיר אותך מעט יותר, עד כדי כך לשעיתים התבלבלתי וקראתי לך אבא. כה דומה היית לו בענווה שלך מחד, אך גם בנחישות להשיג את המטרה, כאשר ידעת שהיא לטובת ההנצחה לטובת הכלל. לא ויתרת, אך תמיד עשית זאת ברוח טובה, בשיתוף, עם חיוך מאוזן לאוזן. גם אם טעית, אי אפשר היה לכתוס עליך. מענטש אמיתי. לא בכדי יצרת לך כנופיה של חברים שמעולם לא ראו אותך, אבל המתינו לבואך, וכל כך התרגשו כשפגשו אותך בפעם הראשונה שם. קשישטוף, קיריליוק, אליסיה, וכמובן ברנרד, שהגיע לארץ לפגושך לפני כחודש, ויגיע בעוד יומיים לשבעה. "הוא לא חיכה לי" אמר - בכה ברנרד בשיחת הטלפון שניהלנו אמש. ארגנת סביבך קבוצה של צעירים פולנים שגרמת להם להתרגש ולרצות לדעת יותר על מה שקרה שם. ולא נשכח את קונסטנצה שהתאהבה בך וברינה, ובזכות קשר זה יצא לאור הספר שכתבתי על אבי בגרמנית בברלין, ספר שמספר בין היתר את סיפור העיר מזריץ' בעת השואה. ולפתע פתאום, יומיים לאחר שאתה רינה ברנרד ואנוכי ישבנו בנמל תל-אביב מתענגים על השמש של אמצע החורף, פרצה המחלה. מיד כשנודע לי קפצתי לבקרך. ושם, בשנייה שהייתה לנו לבד הבנתי, שויתרת. "אני רוצה למות" אמרת לי. "אני לא רוצה להיות נטל, את שלי עשיתי" ושם נתקלתי שוב באותה אנרגיה שהייתה לך לרצות לחיות, כאשר פגשת את הפרש הרוסי בעובי היער, שהודיע לך שהמלחמה תמה, ואתה היית בטוח שאתה היהודי האחרון, ומוטלת עליך החובה להמשיך לחיות על מנת לספר מה היה שם. הרצון האדיר לחיות ולא לשתוק, התחלף ברצון למות. "די" אמרת "אני את שלי עשיתי".

וכמה מילים לרינה היקרה, האישה שלצדך. תמיד שם, תומכת, מסייעת, מוכנה לכל דבר, מנמיכה כל משוכה גבוהה, ותמיד מחייכת. רינה, באישיותה יוצאת הדופן

אברהם גפני - איש מזריץ' מאת: זאב פורת, אפריל 2014

הכרתי את אברהם מאז הייתי ילד קטן במשפחה הגדולה של ילדותי. איש שקט, נחמד וחייכן, ובעיקר "אבא של טוביק". לא יכולתי לדעת או לדמין אז אילו זוועות ראה וחווה על בשרו שנים לא רבות קודם לכן. רק לפני שנים ספורות, כאשר נתן לי את ספרו, גיליתי פתאום מה עבר עליו כנער, ואיזה אדם חזק ומיוחד עומד מאחורי הדמות הצנועה והחייכנית תמיד. וכאשר קראתי על פועלו העצום והמסור להנצחת זכר קהילת מזריץ', חשבתי שהוא לראוי לקבל את פרס ישראל על מפעל חיים ועל היותו דוגמא לאדם שאיבד את משפחתו ועולמו אך לא את השפיות והתקווה ושיקם את חייו מבראשית.

להלן מכתב ההמלצה לוועדת הפרס:
המלצה לוועדת פרס-ישראל להעניק לאברהם גפני פרס על מפעל-חיים להנצחת קהילת מזריץ' וזכר השואה.

קורות חייו של אברהם מייצגים נאמנה את דור ההשמדה והתקומה. הוא נולד בעיר מזריץ' שבפולין, אשר מבין כשמונה-עשר אלף תושביה לפני המלחמה, שבעה עשר אלף היו יהודים. בעיר התנהלו חיי קהילה ותרבות עשירים: בית-כנסת גדול ומפואר, עיתון שבועי, תיאטרון יידיש, קולנוע, מוסדות לעזרה הדדית וגימנסיה יהודית, שהייתה גאוות העיר. גם חיי המסחר והכלכלה היו מפותחים: התקיימו בעיר תעשייה מפותחת בית-חולים, תחנת-כוח ומכבי-אש עם תזמורת. העיר פרחתה ושגשגה, וזכתה בפי תושביה לשם "אמריקה הקטנה".

במציאות זאת נולד אברהם, בשנת 1926, להוריו גיטה ושלמה וינטראוב. אביו היה שותף בעסק גדול ואמו ניהלה מתפרה, כך שפרנסת המשפחה היתה מצויה. הם יכלו לצאת לנופש מידי קיץ, לטייל בהרים ובכפרים ולרכוש אופניים לאברהם הנער. החיים נראו יפים וטובים, עד כי לא חשו צורך להצטרף ל"ציונים", וגם לא חשו בסכנה המתקרבת.

אך בבוקר אחד, זמן קצר לפני היותו של אברהם "בר-מצווה", השתנה הכל. המפציצים הגרמניים אשר עטו על פולין באחד בספטמבר 1939 לא פסחו על מזריץ', והותירו בה מוות וחורבן. זמן-מה לאחר מכן נכבשה

סייעה לך, ולנו כמובן להגיע להישגים הרבים שאת חלקם הזכרתי היום.

אברהם חברי, ראיתיך מספר פעמים בחוליך, והיה לי קשה מאוד. הגיע כנראה הזמן שתנוח. בחודשים האחרונים ביקשת את זאת. ובסופו של דבר הגעת לאותה מנוחה.

אני מתגעגע אליך. אתה תחסר לי מאוד.

דברי הספד שנישאו מפי פרופ' מיכאל ירון לזכרו של אברהם גפני ביום הלוויותו יום ג' 1.4.14

אברהם, אברימלה היקר,

התמלאה בקשתך האחרונה והלכת מאתנו כדרך כל אדם, אך בדרכך שלך, המיוחדת. תקופה קשה עברת בסוף ימך, אך ידעת וגם יכולת עד כמעט יומך האחרון להתעניין בשלומי של מי שבא לבקר אותך, עד כדי כך שלא נודע, מי החולה ומי הבריא שבא לבקר.

דרכך התאפיינה בין השאר בכך שכל מה שעשית, עשית טוב: הקמת משפחה אוהבת, שתמיד עמדה בראש דאגותיך, עסק מצליח, חברים רבים שהיית מסור להם והם לך, שחקן ברידג' מעולה וצנוע, שהסתיר את הגביעים הרבים בהם אתה ואשתך זכיתם, ומי שהצליח בצורה מרשימה להנציח את זכר קהילת יהודי מזריץ'. כל מי שזכה לפגוש אותך, חיבב, כיבד ואהב אותך.

אשתך ושאר המשפחה הגדולה עטפו אותך באהבתם הרבה בשעותיך הקשות והקלו ככל יכולתם על סבלך. עמדנו נפעמים מכוח מסירותה של רנה אשתך, שמירב שנותיה עברו במחיצתך, עד הרגע האחרון, שבו הלכת. עזבת אותנו אך לא נפרדנו, כי דמותך ומה שהיא סימלה תשאר בלבנו, כל עוד הוא פועם, במקום השמור לאנשים שכבדנו ואהבנו.

שלום חבר יקר !

השריון ונלחם תחת פיקודו של יצחק שדה. הוא השתתף בכיבוש יפו, לוד ובאר-שבע, ועד תום המלחמה שרת בדרום. בסיומה נותר בצבא-הקבע למשך שנתיים נוספות.

לאחר כל הזוועות שראה וחווה על בשרו כנער צעיר, שיקם אברהם את חייו מבראשית, במקביל למדינת ישראל המשתקמת לאחר מלחמת השחרור. כמו במפגש עם משפחת יערי, האיר לו שוב הגורל את פניו, כאשר פגש את רינה לבית פודקמינר. הם נישאו והקימו משפחה לתפארת. הוריה של רינה אימצוהו בחום, והוא הצטרף, יחד עם אחותה של רינה ובעלה, לעסק המשפחתי בענף הטקסטיל, שהחל כחנות קטנה והיה לעסק משגשג. גם כשהפך לבית-ממכר מוביל נשמר השם המקורי "חנותנו", המביע צניעות ולכידות משפחתית גם-יחד. בשנת 1998, לאחר שנים רבות של עבודה, פרש אברהם גפני לגימלאות.

דווקא הפרישה לגימלאות היוותה את תחילת הפרק של עשייה אינטנסיבית מסוג אחר: הנצחת קהילת מזריץ'. בהקדמה לספרו כתב אברהם: "במשך הרבה מאד שנים הכאב והזכרונות היו חבויים, ואולי זה איפשר לי לחיות חיים רגילים. הקמת משפחה, הולדת ילדים והעשייה לבית הצריכו את כל מחשבתי וכוחי, ואולי לכן העבר נסגר אך לא נשכח". לאחר שפרש, התבקש להצטרף לוועד של עמותת יוצאי מזריץ', ואחר-כך נבחר לתפקיד יושב-ראש העמותה. תפקיד זה הפך למפעל-חייו, ובו הוא פעל בדרכים רבות ומגוונות להנציה ולתעד את קורות קהילת מזריץ'. כל פעילותו היתה בהתנדבות, כמובן, ואותה עשה בחביבותו האופיינית, בענווה ובמאור פנים. אברהם הווה, באישיותו ובפועלו, דוגמא ומופת משני היבטים: האחד, כאדם ששרד את השואה כנער יתום וחסר כל, ראה בעיניו את הזוועות וחווה אותן על בשרו, אך נותר שפוי ושיקם את חייו במו ידיו. השני, כאדם שהקדיש את זמנו ומרצו למטרה נעלה של הנצחה ותיעוד, והצליח בכך באופן מרשים. עבור פועלו הרב, מסירותו והישגיו המלצתי להעניק לו את פרס ישראל.

נימוקים למתן הפרס

כפי שמעיד אברהם גפני בספרו, שני אירועים גרמו ל"פקק" שבנפשו להיפתח, ואז החל לכתוב את סיפורו האישי וסיפור השמדתה של קהילת מזריץ'. האחד הוא

מזריץ' בידי הגרמנים, וכבר בחורף 1939-40 החלו במסכת הגזרות וההשפלות. המצב הכלכלי של יהודי מזריץ' הדרדר באופן מיידי, דבר שהביא לרעב ומחלות. צעירים יהודים "ניצודו" לעבודות כפיה ויהודים רבים הוכו או נורו. המצב החמיר שבעתיים החל מקיץ 1942, עת החלו הגרמנים בסידרת ה"אקציות" שנמשכה כשנה, ובמהלכה הושמדו רוב יהודי מזריץ' והפליטים שהגיעו אליה. באקציה השניה, בהיותו בן 16, הובלו גם אברהם ואביו אל הרכבת לטרבלינקה, עם עוד 7000 יהודים, לאחר שנכלאו במשך שלוש יממות בבית הכנסת ללא מזון, מים ותנאים סניטריים. אביו, שהיה באפיסת כוחות מוחלטת, עודדו לקפוץ מהקרון ולהציל את עצמו, וכך עשה. על גורלן של אמו ואחותו הקטנה, בדרך לסופן המר, לא שמע מעולם.

מרגע שקפץ מהרכבת ועד תבוסת הגרמנים, כעבור שנתיים, שרד אברהם בדרך נס. הוא חזר ברגל למזריץ' להסתתר בה, והיה עד לאקציות הבאות, לרציחות ולזוועות שהביאו עמן. באחרונה שבהן, בקיץ 1943, ברח ליער, נער בודד ורעב, חושש מפני הקור המתקרב ומפני הפולנים האנטישמים. למזלו, הכיר פולני בשם פיוטר שגר ביער, אשר נתן לו מקום מסתור ומעט מזון להתקיים, עד יום השחרור. שנתיים אלה של סיוט מתמשך מתוארות כאן במשפטים ספורים, אך מלוא משמעותן מבטאת בכותרת שנתן אברהם גפני לספרו: "כל לילה שנה, כל יום נצח".

בשעות האינסופיות בהן רבץ בחשכה, במסתור התת-קרקעי שנתן לו פיוטר, יכול היה רק לחשוב מחשבות ולחלום בהקיץ. כפי שכתב בספרו, הגיע למסקנה שלאחר כל-כך הרבה סבל והרג, חייבת להיות ליהודים מדינה משלהם, והחליט שאם יוותר בחיים ייסע רק לשם. ואכן, בתום המלחמה חיפש אברהם כל דרך אפשרית להגיע לארץ-ישראל. ממזריץ' הגיע לוורשה ומשם לרומניה, ושם הצטרף לתנועת בית"ר. במסגרתה שהה כשנה באיטליה ומשם הצליח לעלות ארצה בשנת 1946, בהיותו בן עשרים.

בארץ איתר אברהם את חברי הילדות של הוריו שעלו ארצה לפני המלחמה. הם אימצו אותו כבן, ואצלם מצא אברהם "יד מלטפת של אמא", כפי שכתב בספרו. הוא הצטרף לאצ"ל, ועם פרוץ מלחמת השחרור גויס לחיל

הביקור עם ילדיו במזריץ', בשנת 1995, והשני הוא ספר פולני על ההיסטוריה של מזריץ', שנפל לידי, ובו פרק המספר בפרוטרוט ובמדויק את סיפור ההשמדה. פרק זה תורגם לעברית ופורסם בביטאון 2008 של העמותה. מאז שחש כי הוא מוכן לכך, וכתב את ספרו "כל לילה שנה, כל יום נצח", פעל אברהם גפני במסירות למען המטרה הקדושה: הנצחת קהילת מזריץ' בכל דרך אפשרית. פעולותיו העיקריות מפורטות להלן, ומוצגות, בחלקן, בחומר המצורף להמלצה.

פעל להפקת סרט בשם "אמריקה הקטנה", המתאר את מזריץ' לפני המלחמה ובמהלכה, ואת סיפוריהם של כמה מהניצולים, כולל גפני עצמו. (התסריט נכתב על-ידי אפרים סידון, ביים והפיק דוד טור והשתתפו מיכה פרידמן ואפרים סידון).

השקיע זמן רב בגביית עדויות מהניצולים שעדיין נותרו בחיים. הקים קשר עם פולנים יוצאי מזריץ', לשם יזום פעולות משותפות להנצחה, גביית עדויות וקיום הקשר עם מזריץ'. אסף ואיתר חומר היסטורי, כתוב ומצולם, על תולדות העיר מזריץ' והקהילה, אשר פורסם בגליונות של ביטאון האגודה. תרגם חומר שנמצא בביתו של אחד מניצולי מזריץ', לייב גולדברג, כשבועיים לפני פטירתו. מתוכו עולה סיפורם של שמונה יהודים שהסתתרו במשך חודשים בעליית-גג נמוכה, מעל מפקדה של הגסטפו, מבלי שהתגלו. הביא לכתיבת מחזה על-סמך סיפור זה. המחזה נכתב על-ידי אפרים סידון, בוים על-ידי איציק וינגרטן והוצג על-ידי שחקני סמינר הקיבוצים.

גילה חומר שנכתב על-ידי מ"י פייגנבוים על פתקאות, בזמן המלחמה, הביא לתרגומו מידיש ולהוצאתו לאור כספר "פודלסיה באבדון", על-ידי עמותת יוצאי מזריץ'. מקיים שיתוף פעולה עם מוזיאון השואה בברלין.

העביר למוזיאון 61 תצלומים של משפחות ובודדים מיהודי מזריץ' ותאור קורותיהם, אשר יוצגו בו. בקרוב צפוי מיזם משותף למוזיאון בברלין ולעמותת יוצאי מזריץ'. עורך את ביטאון העמותה "מעזריטשער טריבונע" וכותב בו. שם הביטאון הוא כשם העיתון האידי שיצא לאור במזריץ'. מקיים אזכרה שנתית לקהילת מזריץ' בהשתתפות הניצולים וצאצאיהם.

פועל לאיסוף מידע נוסף על בני קהילת מזריץ'. לאחרונה פנה למדור לחיפוש קרובים ברדיו לאיתור מידע על 179 הנרצחים שנורו באקציה השביעית ונקברו בקבר אחים.

פעל רבות אצל השלטונות בפולין למתן היתר להצבת פסל זיכרון בכיכר המרכזית של מזריץ'. הפסל, הנקרא "תפילה", נוצר על-ידי הפסלת יעל ארצי, והוצב בעיר בחודש מאי 2009. הצבת הפסל במרכז של מזריץ', במקום בו התרחשו הזוועות, היא אחד משיאי פעילותו של אברהם לזכר הקהילה ומצבת-עד לנרצחים.

גם בגיל מבוגר ממשיך אברהם לפעול ללא לאות למען מפעל ההנצחה, וממשיך בתפקידיו כיו"ר העמותה וכעורך הביטאון. כל פעילותו היא בהתנדבות, כמובן, ואותה הוא עושה בחביבותו האופיינית, בענווה ובמאור פנים. אברהם מהווה, באישיותו ובפועלו, דוגמא ומופת משני היבטים: האחד, כאדם ששרד את השואה כנער יתום וחסר כל, ראה בעיניו את הזוועות וחווה אותן על בשרו, אך נותר שפוי ושיקם את חייו במו ידיו. השני, כאדם שהקדיש את זמנו ומרצו למטרה נעלה של הנצחה ותיעוד, הצליח בכך באופן מרשים ועוד ידו נטויה. פועלו הרב ישאר לעדות ולזיכרון גם לדורות הבאים של יוצאי מזריץ' ושל כולנו.

בימינו אלה, קיומה של מדינת ישראל הוא מובן מאליו עבור חלק מאיתנו, ואנשים לא מעטים אינם רואים בקיומה של המדינה מטרה חשובה ונעלית מכל, ואף מפקפקים בהצדקת קיומה. לכן, חשוב לנו שפעילות כה אותנטית ונוגעת ללב על מוראות השואה תזכה לתהודה רבה ככל שניתן. אסור שהזוועות, שחווה דור האבות והסבים שלנו, יהפכו להיסטוריה נסתרת, נחלתם של מעטים המתעניינים בכך, וראוי לקרבו לתודעת הציבור. גם כאן ניכרת פעילותו של אברהם, אשר משתף את בני-הדור השני והשלישי לניצולים בפעילויות העמותה, בתיעוד והנצחה. מתן פרס ישראל לאדם, המקדיש חייו לשימור זיכרון הפרק הנורא הזה בתולדות עמנו, יקדם גם את משמעות הזיכרון למדינת ישראל.

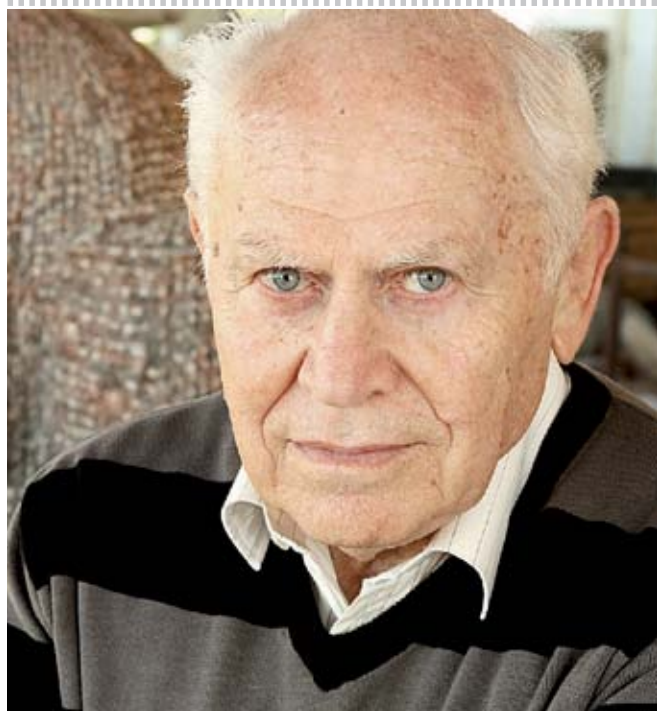
את סיפורו האישי, שתעד בספרו, הוא מסיים בבקשה שהיא ציווי לדורות הבאים: "אל תשכחו ואל תסלחו על מה שעשה לנו עמלק. זכרו מאין באנו ושימרו על מדינת ישראל, כי זה האוצר הגדול ביותר שיש לעם היהודי". עד כאן המכתב לוועדת פרס ישראל. כנראה שהיו מועמדים רבים ואברהם לא זכה, אך כולנו יודעים עד כמה הוא ראוי לכך.

עבורי מהווה אברהם קנה-מידה בחיי היום-יום.

לי, באופן אישי, היו הזכות והעונג להכיר, והכבוד להיות קרוב-משפחה שלו.

יהי זכרו ברוך!

בכל פעם שאני נתקל בבעיה שנראית קשה מאד או חמורה, לגבי עצמי או אחרים, אני חושב לעצמי: "מה זה לעומת סיפור הסבל וההישרדות שעבר אברהם כנער בודד ונרדף", ואז הכל חוזר לפרופורציות המתאימות.

נשאר בחיים רק יהודים בודדים שגרו במזריץ'. אברהם גפני צילום: אלעד גרשנור

כפרה

אימיל שקיבל ניצול השואה אברהם גפני מצעיר פולני, שגר בעירת הולדתו, הוביל לחברות מפתיעה. "אני פעיל בקבוצה שמעוניינת לחדש את הקשר עם היהודים שגרו בעיירה לפני השואה", סיפר לו הפולני. לא מזמן השניים נפגשו ועכשיו הם עובדים על הקמת פסל הנצחה בעיירה. "הוא כמו הבן שלי", אומר גפני

||| טובית נייר

מוז בסניקס אופנתיות – הופ' עה די מפתיעה עבור פנסיונר בן 83 – אברהם גפני בקלסר עבה שבו הוא מתייק עשרות אימיילים שנשלחו אליו מפולין. "לפני שנה וחצי", הוא מספר, "קיבלתי מייל מצעיר פולני בן 25 שלא שמעתי עליו מעולם. אחר בשם קשישטוף שצפניוק, שהציג את עצמו כסגן הנשיא של מתנדבי מכבי האש בעיר מזריץ' שבפולין. הוא כתב שהוא יודע שעבר פעל בעיר סניף מכבי אש של יהודים וביקש שאשלח לו חומר עליהם".

גפני החל מיד לחפש, מצא כמה מסמכים ביידיש, תירגם אותם ושלה לפולין. "מאז התחיל בינינו שיתוף פעולה", הוא אומר. "קשישטוף הקים תוכנית לטובלות בשם 'קולות אמיתיים מהעבר' כדי לחזור להיסטוריה של העיר, כולל ההיסטוריה של יהודי העיר".

"כל פעם מישוה נפטר"

בעקבות האימיל המפתיע נוצר בין הצעיר הפולני לפנסיונר ממרכז תל אביב, יו"ר התאחדות יוצאי מזריץ', קשר הדוק. "הוא כמו הבן שלי", אומר גפני. "כמעט כל יום אני מקבל ממנו אימיל. בהתחלה התכתבתי רק איתו, אבל עכשיו אני מתכתב עם עוד הרבה תושבים אחרים – סטודנטים מקרקוב, עורך דין מוורשה וכומר פרוטסטנט. 60 שנה לא השתמשתי בשפה, והוס'

אאוש במשך חודשים. זה גורא קשה, אבל לאט לאט מתרגלים וזה נהיה קצת יותר קל".

"קיבלו אותנו בנשיקות"

מלבד החשיבות הגדולה שגפני מייחס לפ' רויקט ההנצחה, נראה כי הקשר עם התושבים הצעירים של העיר חשוב עבורו לא פחות. בביקור שערך בחודש יוני האחרון במזריץ' הוא נפגש לראשונה עם קשישטוף. "הגענו עם הטל' וויזיה הפולנית לבית הקברות היהודי ולא יכולנו להיכנס, הייתה שם צמחיה של עשרות שנים", מספר גפני. "שאלנו את ראש העיירה למה לא מנקים את המקום, והוא אמר שזה לא שייך לו אלא לארגון אחר שטען שאין כסף".

בשלב הזה קשישטוף התערב והציע שהמשל' חת הישראלית תשלח לו כסף לרכישת מכסחות ודלק, והצעירים של העיר ינקו את בית הקברות פעמיים בשנה בהתנדבות. שלחנו את הכסף והוא קנה מכונות ושלה לנו קבלות עד לגרוש האחרון, והם באמת ניקו את המקום. עכשיו הצעירים רוצים לקבל מבנה בעיר כדי להקים מוזיאון לזכר היהודים".

אין חיה המפגש עם הדור הפולני הצעיר? "הדור החדש של הפולנים, זה משהו מדהים. כל החברים של קשישטוף עדינים כאלה, לא כמו הפולנים של פעם. זה דור אחר לגמרי. במפגשים איתם הרגשתי מצוין, עם נשיקות וחיוכים. זה מעניין לראות איך שהם רוצים לדעת הכל. הם ביקשו אפילו לדעת אם גם ההורים שלהם רעים". ■

ריץ' הייתה בדרך לטרבלינקא, מספר גפני, "מגר' רשים יהודים מכל רחבי פולין הובלו אליה. העיר שימשה כאתר משלוח. היו שבע אקציות במזריץ', ואין עוד עיר חוץ מוורשה עם מספר כזה. אבל היום כשני משפחה של יוצאי העיר מגיעים לביקור שורשים במקום אין להם מזה לראות. הם מסתובבים חצי שעה וחוזרים. אין זכר לקהילה היהודית". כרי לשנות את המצב הזה יצר גפני קשר עם הפסל יעל ארצי, במטרה להקים במרכז העיר פסל שיהווה מעין אנדרטת זיכרון לקהילה היהודית שנספתה בשואה. גפני, שהצליח בדרך נס להתחמק מהמשלוחים לטרבלינקא, הגיע לישראל ב'1945. "עברתי את כל המלחמות, התחלתי והקמתי משפחה", הוא

"הדור החדש של הפולנים, זה משהו מדהים. הם עדינים כאלה, לא כמו הפולנים של פעם. הם רוצים לדעת הכל. הם ביקשו אפילו לדעת אם גם ההורים שלהם היו רעים"

מספר. "היה לנו עסק של טקסטיל שהתחיל בקטן וגדל לא רע". כיום, בפנסיה, הוא ואשתו משחקים ברידג' במקביל לעיסוקיו בוועד. "הפעילות בוועד וגם הברידג' מעסיקים אותי הרבה, ותעסוקה זה דבר טוב מאוד". בעמותה, הוא מספר, רשומים כיום כ'350 איש. "כל פעם מישוה נפטר, ואז מגיע מישוה מהדור החדש במקומו. יש רק בודדים מהדור שלי. הוועד נפגש כל חודש, לפי הצורך, כשעכשיו ענייני האגדרטה עומדים על הפרק. בהתחלה זה היה גורא קשה נפשית עבורי לחזור להתעסק במזריץ'. אחרי הפעם הראשונה שהייתי שם עם הילדים, הייתי

אם הכל ילך כשורה, ייתן הרישיון להקמת הפסל בעוד כחודש וחצי".

"הכל היה אצלי נעול וסגור", מספר גפני. "לא ספירתי אפילו לאשתי איפה הייתי בשנות המלחמה, שנים לא דיברתי על זה. אבל עכשיו הכל השתנה. זה התחיל מטויל שורשים עם הילדים לפולין, אחר כך הכניסו אותי בכוח לוועד יוצאי מזריץ' בישראל. לא רציתי להתעסק עם זה בהתחלה, ועכשיו אני סוחב את כל העגלה הזאת". ב'1942 החלו הנאצים בהשמדה שיטתית של יהודי מזריץ', שנשלחו לטרבלינקא. "מכיוון שמו'

לא מנהל, מנהיג – על אברהם גפני / שרית פרידמן-ברזניאק

יעל ארצי - הפסל "תפילה", שהוצב בכיכר העיר מזריץ' ברוב עם. היהודים הרבים, הגאים, מן התפוצות, ישבו במרכז כיכר העיר, והפולנים ספק לא מבינים, ספק משתאים, סביבם.

כל האירוע המושלם הזה התקיים ביוזמתו, בזכותו ובניצוחו של אברהם.

פרופסור אדיג'ס אומר שצוות טוב מונה ארבעה טיפוסים: יזם, מבצע, אדמיניסטרטור ומתכלל (אינטגרטור). אברהם גפני הכיל את כל הטיפוסים, ואת כולם מימש באופן מושלם. כן, אברהם היה מנהיג, מנהיג מעצב, מוביל אנשים, רעיונות, שאיפות, איש עם חזון שכל אחד יכול היה להתחבר אליו, ללכת בעקבותיו. מעורר השראה.

חברי הוועד ממשיכים אותך בגאון, אבל חבר, אתה חסר.

קטע משיחה אפשרית שהתקיימה ביני לבין אברהם גפני:

שרית: אברהם, יש המון דברים לעשות כדי לקדם את הפרוייקט, ללכת לבנק, לדבר עם יעל, להזמין כיבוד, לקרוא, חומרים, לכתוב מאמר, לארגן פגישה משותפת...

אברהם: עשיתי את הכול היום. חייבים להתקדם.

שרית: אברהם, עשית המון דברים, תחלק גם לאחרים שלא כל העומס ייפול עליך.

אברהם: אתם עסוקים, אני רוצה להתקדם ולכן עכשיו אני עושה. תשמעי, אני רוצה שתקראי כמה דפים שקיבלתי מאחד החברים. את פנוייה?

שרית: כן. בעוד יומיים אני אגיע אליך לקחת את החומר.

אברהם: לא. אני אביא לך אותו עכשיו, זה יהיה בתיבת הדואר בעוד רבע שעה, זו לא בעיה בשבילי, וכשתסיימי לקרוא תתקשרי. תשתדלי בהקדם, בסדר?

שרית: בודאי.

וזו הצצה קצרה לאברהם הנדיר. לא הייתה משימה שלא ביצע, לא היה דבר שבחל בו, לא הייתה פעולה שחמק ממנה, לא היה נושא שדחה אותו. הוא לא וויתר על כלום.

כדי להשיג אותו היה צורך לרוץ ותמיד, חברי הוועד, היינו מאחור. אנחנו, ה"צעירים" בחבורה, תמיד צחקנו כי אברהם לא הירפה. הוא היה מגיע לשיבות עם נושאים חדשים, עם עוד רעיונות. רעיון הוליד רעיון. יש כאלה שמייצרים רעיונות ומבקשים שאחרים יבצעו. יש כאלה שמעלים רעיונות שגוועים. אברהם היה מהסוג שאמר ועשה. ומהר. ואם לא ביצע, רצה להיות מעורב. היה צריך לדווח לו על התקדמות, על הצלחות, גם על קשיים והוא חשב במונחים של פתרון, התקדמות. מבחינתו לא נתקעים, לא שוקעים. הזמן קצר והמלאכה מרובה. ההנצחה וההמשכיות היו בנפשו, ואלה באו לידי ביטוי בעיתון "מעזריטשע טריבונע" שהחזירו לחיים, בחוברת על המשפחות שהיו ונגדעו, בהפקת סרטים על אירועים משמעותיים וגולת הכותרת הייתה יצירתה של הפסלת

והיום, הסוד התגלה. אין יותר סיפורים. אין עוד אגדות. אין "בִּזְבִּזָּה מְעִישָׁשׁ" (אם יורשה לי להשתמש בשפתנו, שפתכם).

היום אתם שוב בכיכר. בִּי. במרכז. הפסל שלכם "תפילה" ואתם. קבוצה רב-דורית זקופה, גאה, מלאת תקווה - כשתושבי העיר, רובם צעירים, מקיפים אתכם. ללא רובים וללא כידונים. ללא זדון וללא אימה, אלא עם מבט שאינו יודע לשאול, או ששואל כי אינו יודע. ואם יודע, אינו מבין. מה זה הכיבוש הזה? וביניהם ניצבים המבוגרים המעטים, המקומטים, המכחישים. הם היו כאן, הם ראו את הכל. הם השתתפו. הם שתקו. אני עדה. **לא עוד.**

פעם אצלי בכיכר היו חיים. אחר כך מתים שצעדו בשיירה לסוף המסלול שהחל בתחנת הרכבת. והיום חזרתם אלי מתחנת הרכבת, בשיירה, חיים. גאים. תודה שהחזרתם לי את האמת ואת הצבע. **השתחררתי.**

לא ידעתי, שאתם כל כך רבים.

לא ידעתי, שאתם כל כך גדולים.

לא ידעתי, שאתם כל כך יפים, כל כך חסונים, בריאים, יצירתיים, יוזמים, נעימים, חייכנים, שמחים, מתלהבים, מעוררים, מתקדמים, מנומסים, מכבדים, מכובדים. וכי איך אדע אִם שישים ושש שנים לא ראיתכם?

אִם בפעם האחרונה נפגשנו כאן, בכיכר חייכם, כשאתם לא עומדים, לא יושבים, לא שוכבים. ולא אוחזות אמהות בידי ילדיהם המפוחדים המתרוצצים, המרוצצים. ולא אוספים האבות את טפם הנדחפים מידיהם. רק נשברים לרסיסים על ידי מרצחים שמכים בכם, משפילים אתכם, עולבים בכם, מתעללים בכם, יורים בכם. משמידים אתכם תינוקות, ילדים, אמהות, אבות, סבים וסבתות זועקים, רועדים נגמרים. כאן. על האדמה הזו. עליי. **ואני שתקתי.**

אז, רציתי לחבק אתכם, לפעור את לועי כדי להסתיר אתכם, להרעיד את האדמה כדי לפגוע בהם. כדי להגן עליכם. **אבל אני שתקתי.** עמדתי דומם. לא הנדננתי עפעף. לא אני ולא האחרים. שתקנו. איפשרנו לרוע להשתולל, לבלתי אנושי להתקיים.

כמעט שבעים שנים חלפו וחשבנו שהחיים חזרו למסלולם, כאילו דבר לא ארע. נשארתי במרכז והימשיכו להלך עליי. דוֹמָה אבל שוֹנָה. ישבו מעלי אנשים פעם רבים שהתמעטו עם השנים והעלו זיכרונות. חלקיים. ללא קול. ללא אשמה. נותר בתוכם הזיכרון שלא הייתה ברירה. שמי שעשה את מה שעשה זה לא "אנחנו", שכאן היו טובים שסייעו, שהסתירו. לא הלשינו. לא הסגירו. לא הרגו לא טבח. **ואני אומרת לא!**

הבה נודה. היינו שותפים. כולנו. בשתיקה, בהימנעות. בברירה. בהסגרה. בהלשנה. בעצימת העיניים. בהפניית הגב. בטשטוש. בשקר. בהכחשה. לא סיפרנו לילדינו, לא לנכדינו, לא לאיש. הינחנו, שאם לא נספר, כנראה זה לא היה. ואולי זה רק חלום רע.

את הטקס ליד האנדרטה המקסימה "תפילה" אני כנראה לא אשכח כל החיים - מאה בני נוער ישראלים, בליווי המבוגרים המלווים מישראל ביחד עם מכובדי העיר הפולניים ועוד עשרות תלמידים פולנים שבחרו להגיע לטקס מבחירתם לטקס שנערך בחציו בעברית ובחציו בפולנית, כך שפעם הבנת מה נאמר ופעם יכולת רק לדמיין. כנראה שהיה משהו מאוד קסום באותו מקום, במרכז העיר, איפה שפעם גרו אנשים אחרים, בזמנים אחרים, כשממש מולי המאפיה שהייתה שייכת למשפחתי בגלגול אחר, כי במקום הזה פתאום הרגשתי קשר חזק מאוד לסבתי - יוצאת העיירה, ואבי דור שני לעיירה כי ברגע אחד מיוחד נעמדנו שלושתנו מחובקים, חזקים וגאים במשפחה שהקמנו ובארץ שהקמנו לתפארת. מתי שהוא ברגע הקסום הזה נזלה לסבתא דמעה בזיוות של העין, ולא יכולתי שלא להצטרף אליה, הניגוד הכל כך גדול במראה הקטן הזה של שלושה דורות עומדים מחובקים, לא כמגורשים וכמצורעים בקרב תושבי העיירה אלא כאנשים גאים, המוזמנים לעיירה (ופתאום המשטרה מאתמול נראית לי מובנת). אשראי שזכיתי להיות במקום הזה, אשראי שזכיתי להיות במקום הזה עם האנשים הללו.

זכיתי להגיע השנה ביחד עם אבי וסבתי אל העיירה ממנה הגיעו שורשי משפחתי מפולין - ממזריץ' כמובן. במסגרת המסע לפולין מטעם בית הספר, הסכימו מנהלי בית הספר להתאים את מסלול הטיול כך שיעבור גם בעיירה השקטה הזו, על מנת לשזור את סיפור משפחתי בסיפור המסע.

הגענו אל העיירה בערב קר בחודש נובמבר. כנראה שלא הייתי היחיד שהתרגש מהביקור המשלחת שלי בעיירה משום שאל האוטובוסים של המשלחת התלוו ניידות משטרה מקומיות, באותו הרגע זה היה נראה לי נורא מוזר - הרי את פולין שוטפים אוטובוסים עמוסים בתלמידים ומבוגרים אשר מבקרים בפולין, מה מיוחד בעיירה הזו שאנחנו זוכים לכבוד כזה?

בבוקר זכיתי לחוויה מיוחדת וחד פעמית - פגשנו בני נוער פולנים, המראה המוזר הזה של כל כך הרבה בני נוער ממש בגילי, אשר חיים בעיירה פתאום הוסיף לה גוון אחר - המקום נראה יותר חי, יותר עמוק.

רות פרבמן (סבתא, אמא ומדריכה),
גיל פארן (בן ומדריך), עמית פארן (נכד)

מימין לשמאל: עמית פארן, גיל פארן, רות פרבמן, אבי פרץ (יו"ר ועד ההורים), עמית רוכברגר (ראש המשלחת)

כבוד ראש עיריית מזריץ' מכובדי כולם,

"נולדתי במזריץ'. הכל היה נפלא עד שהגיעו הגרמנים. ב-25 באוגוסט 1942 היה יום ההולדת שלי. מלאו לי 15. בבוקר התחילה האקציה. הובלנו לרכבת שנסעה לטרבלינקה. נדחפתי עם אמא ואחי הקטן. כשהנוסעים פרצו את החלון בקרון שלנו, אמא דחפה אותי החוצה. נפלתי והתחלתי ללכת בחזרה עד לגטו של מזריץ', שם, אחרי יומיים פגשתי את אבא. הוא שאל איפה אמא ואחי עניתי... בטרבלינקה.

כשהתחילה האקציה השנייה שוב הובילו אותי לרכבת. הפעם קפצתי בעצמי. השומרים ירו ואני נפצעתי, כדור חדר לרגלי, ושוב צלעתי חזרה לכיוון מזריץ'. ימים שלמים הייתי מסתובבת בין הבתים הריקים. בוקר אחד עברו ברחוב עם עגלות עם גויות. על אחת מהן ראיתי את הגופה של אבא שלי. מצאתי בכיס חולצתו תמונה שלו. נישקתי אותו וברחתי. מאותו רגע לא יכולתי לדבר."

מי לארץ ישראל ומי לארה"ב. בשנת 1997, ארבע שנים לפני מותה, מסרה אימי עדות ביד ושם. היא לא גילתה זאת לאף אחד מבני המשפחה והדבר נודע לנו לא מזמן ממש במקרה. מאז חקרנו קצת יותר והתוודענו לעובדה המצמררת, כי סבתא רבא שלי נותרה מאחור מפני שלא רצתה לעזוב את אימה החולה. היא הועברה לטרבלינקה ונספתה בשנת 1942.

אמי לא ספרה, אמי שתקה. אולי מהבושה, אולי זו הייתה מצוות המשפחה, איני יודע. אבל אנחנו כאן כדי לספר, כדי להזכיר.

בחלוף השנים, הולכים ומתמעטים בני הדור ההוא - ניצולים ומצילים. בשנים האחרונות עושה ארגון "יד ושם" מאמצים עילאיים לִאסוף את שברי הזיכרון האחרונים של בני החיים, למעננו ולמען הדורות הבאים.

לא רק שברי זיכרון אישיים מלווים אותנו. כאומה יהודית וישראלית, התהווה לנו זיכרון קולקטיבי משותף. אנו מְצוּיִים לחיות ולהעבירו הלאה כשליחים במסע האין סופי של ההיסטוריה, כדי שזיכרון זה לא יישכח ולא יימחה מעל פני האדמה. כנושאי הזיכרון, חלה עלינו חובה מוסרית לשאול שאלות ערכיות ביחס לעצמנו: האם החברה הישראלית נקייה מגזענות? מהם הלקחים

זהו תיעוד מתוך יומנה של נערה, שנשזר לתוך המחזה "מזריץ'" מאת אפרים סידון ואיציק וינגרטן. המחזה מספר את סיפורם של חבורת יהודים שהסתתרה בעליית גג בגובה של כ-70 ס"מ יותר משנה, בצמידות למלון שבו התגוררו אנשי האס.אס והגסטפו וששימש כמטה וכמפקדה לכוחות הנאצים בעיר ובצמוד לכיכר בה אנו עומדים.

אותה קבוצת יהודים שהסתתרו כאן במזריץ' בעליית הגג בצפיפות נוראית במעין בסיר לחץ אנושי, הם לא הכירו אחד את השני לפני ואת כולם הציל פולק מנהל בית ספר ממזריץ'.

מכובדי,

אני דני דורון בנם של אסתר ואברהם דורון. אמי נולדה בעיר ברסלאו שבגרמניה. מאז המלחמה העיר עברה לשטחה של פולין. (ורוצלב) אבי נולד בבנגזי שבלוב וישב במחנה עבודה של הצבא האיטלקי.

לפני כשנה נודע לי שסבתה של אמי כלומר סבתא רבא שלי ששמה היה רוזה שושנה קלמר, נספתה בטרבלינקה. אימי ז"ל מעולם לא דיברה על כך גם כששאלתי אותה לא פעם ולא פעמיים, היא חזרה וטענה בתוקף שכל משפחתה ברחה לפני המלחמה,

שרוי במאבק על הקיום היומיומי היה נתון במצב בלתי אפשרי, מן הצד הפולני לא הייתה הצלת יהודים דבר של מה בכך - פולני שנתפס כשהוא מסתיר יהודים סיכן לא רק את חייו, אל גם את חייהם של בני משפחתו. מודעות שהזהירו פולנים מפני עזרה ליהודים היו מוצבות בכל מקום. ואכן, מאות פולנים שילמו בחייהם על מעשים מסוג זה, חסידי אומות עולם!

אדוני ראש עיריית מזריץ': ההיסטוריה לא ידעה אכזריות כמו זו שהייתה בשואה מעולם. אין לאנושות עתיד ללא לימוד לקחי השואה. עלינו להתייבב ביחד ולומר לכל מי שמאיימים עלינו באופן נחרץ 'לעולם לא עוד'. תודה רבה שאתה נמצא איתנו כאן ומכבד אותנו ואת כאבנו ששזור עם כאבכם.

"עושה שלום ממרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן"

יהי זכרם ברוך.

המוסריים שאנו, שהיינו עם חלש ונרדף צריכים להסיק כלפי הגרים והמיעוטים החיים ביחד איתנו, אילו עיוותים קיימים בתוכנו עם אזכור השואה וחילולה, ואיזה ניצול לצרכים פוליטיים נעשה בסמלי השואה.

למדינת ישראל אופי יהודי ייחודי שמסמל את עברו של העם ומבטיח את עתידו כעם מאוחד ובעל מדינה ריבונית. אופייה הדמוקרטי של המדינה כולל מחויבות לערכים הבסיסיים שנרמסו בשואה על ידי המשטרים הדיקטטוריים באירופה כמו: כבוד האדם, שוויון, חירות ופלורליזם. אלה מהווים מענה בלעדי לניצחון הרוח האנושית על שאיפות הנאצים לחסל את העם היהודי.

המסעות לפולין הפכו לאחת התופעות החשובות בעיצובו של זכרון השואה. ועל כן, ברצוני להודות לאומה הפולנית שמאפשרת לשמר את האתרים ההיסטוריים של העם היהודי לדורות הבאים.

הציבור הפולני, אשר התמודד עם כובש אכזר והיה

משלחת תיכון רמון גדרה, חברי מועצה מגדרה, נבחר ציבור ותלמידים ממזריץ

ותיאום התכנים של כל הפעילויות.

הביקור בעיר היה מתוכנן ליום השביעי במסע, שרובו כבר היה מאחורינו ולפני הביקור בטרבלינקה. הלילה שלפני הנסיעה למזריץ' היה מאד קשה עבורי. לא הצלחתי כמעט לישון. מאד התרגשתי מהעובדה שהפעם אגיע לעיר עם שני דורות נוספים שלי וקיוויתי שהיום במזריץ' יעבור על חברי המשלחת כמוויה אישית מיוחדת שתהפוך את סיפור השואה לנגיש יותר עבורם ויחד עם זאת סיפור ניצחון של אדם ויכולתו לשרוד בתנאים כמעט בלתי אפשריים.

הגענו למזריץ' אחר הצהריים, בגשם זלעפות ובסערת ברקים ורעמים שלא אפשרה את הסיור המתוכנן בעיר. נסענו למלון וארגנו פעילות משלחתית שכללה את סיפורה של העיר עם דגש על תקופת השואה, הקמת הגטו, והפעילות של ה"אנשים הרגילים" - הגרמנים, מגדוד 101 שהיו אחראים על הפעילות בעיר והטיפול ביהודים בתקופה החשוכה ביותר בתולדותיה. השתמשנו בעדויותיהם של יוצאי מזריץ' שנלקחו מתוך ספרים שכתבו ומתוך החוברות של העמותה ואתרי שואה שונים. הקדשנו זמן לספר את תולדות משפחותינו משפחות ניישטיין, פרבמן וביר שחיו דורות בעיר. התלמידים לקחו חלק פעיל בסדנה והתעניינו מאד בכל הנאמר. אחרי ארוחת ערב מצוינת במלון התפזרו התלמידים למנוחה.

בלילה המשיך לרדת גשם ואני שכבתי ערה במיטתי מקשיבה לגשם וחוששת לגורלו של יום המחר. כמעט כל התוכנית הייתה מבוססת על אירועים תחת כיפת השמיים. קיוויתי ששוב יחזור הנס של טקס הצבת "תפילה" כשגשם סוחף קיבל את פנינו בהגיענו אל העיר ואילו ביום הטקס היה יום נפלא. ייחלתי לכך בכל מעודי, וכך תוך שינה קלה עברו עלי רגעים של חששות, אי בטחון, דאגה שהתחלפה מיד בתחושה חזקה כי הכל יהיה בסדר. העובדה שאני כאן עם בני נכדי שישן בחדר קרוב ואת קולות חבריו יכולתי לשמוע במעומעם מעבר לקירות הציפה אותי בהתרגשות ותחושת עוצמה ואופטימיות.

קמנו לבוקר נפלא, לא היה ענן בשמיים ואחרי התארגנות

מאות נסיעות" כמדריכה במסעות לפולין הובילו אותי לא פעם למזריץ'. חלק מהנסיעות חלקתי עם מזריצאים ואחרים עם בני משפחה, ותמיד, תמיד היה זה מסע חוויתי עמוק ומשמעותי עבורי כבת למשפחה שחיה בעיר זו עד השואה. ממסע למסע הועמק הידע על הקהילה ועל חיי היהודים בעיר וצברתי הרבה מאד עדויות וסיפורים אישיים של ניצולים ואנשים שחיו בה. אחד המסעות המיוחדים ביותר היה המסע בו הונח הפסל "תפילה" בכיכר העיר בשנת 2009 בו השתתפו בני 4 דורות מ-4 יבשות ובהם שניים מילדי וכלתי.

לאושרי הוזמנתי השנה (2013) להדריך באחד המסעות שהיה מיוחד מכל הבט שהוא. המסע של בית ספר "רמון" בגדרה בו לומד נכדי עמית. עמית יהיה השנה הבוגר של המחזור הראשון של בית ספרו ולכן לא הייתה בבית הספר מסורת של נסיעות לפולין. מאחר ובני גיל אבא של עמית ידוע ומוכר אף הוא כמדריך פולין ואף הדריך בתיכון ותיק יותר בגדרה, היה זה אך טבעי שפנו אליו בבקשת עזרה ויעוץ והוטל עלינו לתכנן את התוכנית ולהכין את המשלחת למסע. מרגע זה עברה עלינו שנה מטלטלת של פעילות, לבטים והכנה אינטנסיבית של המשלחת לקראת המסע לפולין. הצענו לבית הספר לכלול מלבד "אתרים רגילים" למסעות מסוג זה את הסיפור המשפחתי שלנו ששיאו יהיה ביקור בעיר מזריץ', פגישה עם נוער פולני במקום וטקס בכיכר העיר.

בית הספר קיבל את הצעתנו ומרגע זה הייתה זו שנה שעמדה כולה בצל הנסיעה וההכנה לקראתה. בין השאר שמעו התלמידים הרצאה על ההיסטוריה של העיר, על אופייה המיוחד וראו את הסרט "אמריקה הקטנה" ואת ההצגה "מזריץ'". כן תוכננו פגישות עם ניצולים ובאחת מהן פגשו חברי המשלחת את אברהם כרמי ז"ל ומאד התרגשו מסיפורו וסיפור הישרדותו, בתיאום עצמאי ובעזרתה של דוברת עיריית מזריץ' גברת מגדלנה לוגובסקה תוכנן מפגש עם בית הספר מספר אחד ברחוב וורשבסקה וטקס משותף ישראלי-פולני בכיכר העיר. כן הושקעה מחשבה רבה בתכנון

עצמו. לפתע עברה במקום שיירה רועשת של תלמידים שלמדו רכיבה על אופנועים ואני תוך שנייה לא הייתי שם בכיכר בטקס, אלא בכיכר בתוך המולת צעקות בכי נביחות כלבים וצריחות גרמנים. הייתי שם עם סבתי מאשה עם דודי יעקב ושרה, בני זוגם וילדיהם, עם כל בני משפחתי האחרים שמנסים להתגונן מפני המכות ולהגן אחד על השני, ועם כל בני הקהילה שהובאו לכאן אקציה אחרי אקציה. הרגשתי שאני עומדת ליפול. כנראה שגם גיל ועמית הבינו שמשהו קורה לי ומיד עטפו אותי בחיבוקיהם תמכו בי והחזירו אותי למציאות. זה היה רגע כל כך מיוחד שכל הקהל קלט אותו וראיתי שהפולנים רומזים אחד לשני להסתכל אלינו. העובדה שהיינו שם שלשה דורות של משפחה אחת ריגשה אותם מאוד. לאחר שירת התקווה ופרידה נרגשת עזבנו את העיר ונסענו לביאליסטוק.

באותו ערב בשיחת הסיכום למסע אמרה אחת הבנות. "כשאמרתי שאתם לוקחים אותנו למסע האישי שלכם, חשבתי לי: מה זה בכלל מעניין אותי. היום אני רוצה להודות לכם במיוחד על היום הזה במזריץ' שהבהיר לי את הכל. את החיים היהודיים לפני השואה. את זוועות השואה ואת קרב ההישרדות של יחידים. זה היה סיכום של הכל, וזה לא היה שיעור היסטוריה אלא בחיים האמיתיים.

למחרת נסענו לטרבלינקה ושם השלמתי את סיפור משפחתי שברובה הושמדה במקום זה. את נר הנשמה שהדלקנו לשלשתינו ליד אבן הזיכרון לקהילה הקדשנו לכל יהודי מזריץ' שנספו בשואה ויחד עם כל חברי המשלחת סיימנו בשירת התקווה.

יצאנו לסיור מודרך בכל האתרים האפשריים. משטרת העיר ליוותה אותנו ופינתה עבורנו צמתים ואפשרה לנו לחנות במקומות אסורים שהפכו הכל לנגיש מאד עבורנו.

לאחר הסיור נסענו לבית הספר למפגש עם נוער פולני. כבר הייתי בלא מעט מפגשים אבל מפגש כזה עוד לא חוויתי. התקבלנו בכבוד מלכים על ידי סגן ראש העיר דוברת העירייה ומנהלי מחלקת החינוך. לעזרה גויסו כל המורים לאנגלית מהאזור. אולם ההתעמלות שבו נערך המפגש היה מלא בצילומים מישראל ומקושט בדגלי שתי המדינות והשולחנות הערוכים היו מלאים כל טוב. באולם חיכו בני נוער פולנים שיישבו מול הנוער שלנו. אחרי החלפת ברכות ומתנות אישיות משני הצדדים החלה תוכנית אמנותית שהכינו התלמידים המארחים ותלמידי בית ספר רמון, ועד מהרה הפכה האווירה ידידותית וחמה ולא יכולת להבדיל מי הוא מי בתוך המעגלים שנוצרו. כשהסתיים הזמן המיועד לא הצלחנו במשך זמן רב לנתק את הצדדים.

לאחר המפגש שבנו לכיכר לטקס משותף, בטקס נוכחו נציגים מעיריית מזריץ' ראשי מערכת החינוך וחברי מועצה מגדרה ובראשם סגן ראש המועצה מר דני דורון, תלמידים משני בתי הספר ותושבים מקומיים שהצטרפו. בטקס נישאו דברים שהיו דברי הספד ליהודי העיר. הכל תורגם לעברית ופולנית והובן על ידי הקהל. הושמעו שירים מספר ועמית נכדי קרא את השיר "אין עוד עיירות יהודיות" של אנטוני סלונסקי. הייתי מאד נרגשת והזלתי לא מעט דמעות. הייתי שם בגופי אבל מחשבותיי עסוקות בזוועות שהתרחשו באותו מקום

בעקבות הספר העתיק

"כתב הזכויות של יהודי קאליש" / יצחק שפילמן

יהודים, הגיע כבר במאות 4-5 ממרכז אסיה - ממדינת הכוזרים וגם מרוסיה, למרכז אירופה, יחד עם שבטים שאחר כך מקבלים את השם: **סלאבים**. ראשיתה של התיישבות היהודים במרכז אסיה היתה מאז חורבן בית ראשון כאשר לא כל היהודים חזרו לארץ ישראל לאחר הכרזת כורש. מדיווחים של נוודים ערביים שתורגמו במאה ה-18 ו-19 עולה, שיהודים רבים עסקו במדינת הכוזרים לא רק במסחר אלא גם בחקלאות ובמלאכת היד. מקובלת הגרסה, שהיהודים ברחו ממדינת הכוזרים מפני הטורקים שהיו נוודים לוחמניים. ברור מעל כל ספק, שבשנים 1238 - 1241 הכיבוש המונגולי הבריח את היהודים ובכך מסיים את הנוכחות היהודית ברוסיה. עד הכיבוש המונגולי קווי המסחר עברו דרך מרכז אירופה, והכיבוש המונגולי שם קץ לדרך זו של המסחר. היו גם דרכים אחרות בין מזרח-מערב, למשל הקו דרך המזרח התיכון שהמשיך לפעול ודרכו הוליכו בדי משי, תבלינים, פלפל, זעפרן ואפילו עבדים סלאבים. התנצרות מדינות מרכז אירופה ובתוך זה פולין, מכניסה שינוי רדיקלי בקשרים אלו ובגישה ליהודים.

הגדרה מדויקת של מקור התיישבות היהודית בפולין, לאור הגירסאות המוזכרות לעיל, הקשתה על המדענים. תהליך קיום התיישבות יהודית התחיל במאות 12 ו-13 כלומר לפני הכיבוש המונגולי ונמשך עד המאה 16. סיבות דתיות, קבלת חוקים נגד יהודים במדינות גרמניה והולנד, מגפות ומחלות שונות והקצנה דתית גרמו לתנועת התיישבות יהודית באדמות פולין.

מדינות מערב אירופה התפתחו מהר יותר מארצות מזרח אירופה. יהודים המגיעים מהמערב מביאים איתם את התרבות המערבית של התארגנות פוליטית, כלכלית וציבורית. היהודים הכירו את העולם הפיננסי, בנקאות וניהול פיננסי והם מתקבלים בפולין כמומחים פיננסיים וכסוחרים ממולחים. הם מתיישבים בחלק המערבי של פולין של היום, בסילזיה וגם בקשובי. השליטים היו

לאחרונה ביקרה בארץ קבוצת אנשי עסקים, חברים שלי מפולין. סיירנו יחד ברחבי הארץ, סיירנו באתרים, ככל שהזמן איפשר, הדרכתי אותם תוך שהם מגלים התעניינות רבה. ביום האחרון, בארוחת הערב החגיגית, ראש הקבוצה מארק, קם ובטקסיות רבה, לאחר מספר מילות של הערכה ותודות עמוקות, העניק לי שי - ספר. ספר גדול הכרוך בצורה מהודרת: "כתב הזכויות (סטאטוס) יהודי קאליש" מהדורה ייחודית וחדשה. ההפתעה היתה מוחלטת, לא ציפיתי להערכה מסוג זה ובוודאי לא למתנה כזו. סקרנותי לגבי הנושא גברה, והתחלתי ללמוד ולהעמיק בהבנת הכתוב. זהו הרקע לכתבה זו.

ההיסטוריה של פולין הושפעה מאוד ממצבה הגיאופוליטי. פולין ממוקמת בלב אירופה, אזור ח"ץ בין שתיים מן המעצמות החזקות באירופה: רוסיה במזרח וגרמניה במערב. פולין הגיעה לעוצמה ולגדולה בשלב מוקדם יחסית, אבל איבדה את מעמדה ונפלה קורבן לשכנות שהיו חזקות ממנה.

מתעוררות השאלות: מתי, מאילו סיבות ולאילו מטרה, התיישבו יהודים בין השבטים הפולנים? האם הם נאלצו להתיישב במרכז אירופה - בפולין? האם את המקום בחרו לבד? האם התנאים המקומיים עודדו אותם להתיישבות?

התשובות הן ברב המקרים אמוציונאליות. האגדה המפורסמת על פו - לין מציינת מקום האירוח היידידותי (פה לנים) והיא מקובלת על כל הזרמים בקהילה היהודית. אבל מהיכן הגיעו היהודים לפולין?

במחקר של **טאדאוש צאצקי** - היסטוריון פולני מ-1807, הוא מצוין גירסה על זרם יהודים שבימי הביניים נדדו מגרמניה מזרחה לכיוון מרכז אירופה ולפולין. חוקרים אחרים מעלים גירסה אחרת הטוענת, שזרם של

כתב הזכויות של יהודי קאליש הקדמה

זכויות מגדבורג (בגרמנית: *Magdeburger Recht*) הוא כינוי לזכויות ממשל עצמי שניתנו לתושבי ערים רבות ברחבי מזרח אירופה, בהתאם לדגם שהונהג ב-1188 במגדבורג. הזכויות הקנו לעיר שקבלה אותם אוטונומיה בנושאים של זכויות נכסים, זכויות קהילתיות, פוליטיות וכלכליות. הזכויות הגדירו מעמד של ארגון בעלי מלאכה, סוחרים, שיטה בחירה של ראשי העיר ואיגודי אומנים.

עיר שקיבלה את זכויות מגדבורג קיבלה איתם את החוקים של מגדבורג כפי שנהגו בעת קבלת הזכויות. לרוב, בעת קבלת הזכויות, היו פונים פרנסי העיר שקיבלה את הזכויות אל פרנסי מגדבורג ומבקשים מהם עותק של החוקים הנוכחיים שלהם. לעתים קרובות היו פונים השופטים של העיר מקבלת הזכויות אל שופטי מגדבורג בבקשה לפסוק בתיק מסוים. חוקי מגדבורג היו חוקי הערים שאומצו באופן הרווח ביותר ברחבי מרכז ומזרח אירופה, אך לא היו היחידים. גם חוקי פרנקפורט, המבורג, פרייבורג וליבק אומצו כל אחת על ידי עשרות ערים אחרות.

בולסלב החמישי הדוכס של קאליש, המכונה גם "**בולסלב החסיד**", הוציא בשנת 1264 "**פריבילגיום**", כתב זכויות מקיף, (על פי דוגמת זכויות מגדבורג) שהסדיר גם את מערכת היחסים בין הנוצרים ליהודים.

כאשר השתלט שליט נסיכות קרקוב, **קזימיז' השלישי** על פולין כולה, הוציא אף הוא פקודה מאשררת של כתב הזכויות של בולסלב החמישי, המעידה כי היהודים נמצאים תחת חסותו. זיגמונד השלישי, מלך פולין קבע שהיהודים כפופים ישירות למלך ואינם כפופים לשלטונות ערים שנקבעו על פי זכויות מגדבורג. היהודים נהנו מזכויות מגדבורג רק בעיר טרקאי בליטא, וכן בקז'ימיז'. בשאר המקומות היו נהוגים חוקים אחרים ביחס אליהם, שבהם הייתה אפליה מסוימת.

מודעים לתרומת היהודים לחיים הכלכליים והציבוריים ובכל תחומי החיים.

מקובל להתייחס לראשית ההתיישבות היהודית בפולין החל מהמאה ה-10; בשלהי המאה ה-11, רבים מהיהודים נמלטו מזרחה מרדיפות מסעי הצלב שהתחוללו באשכנז, כלומר במרחב הדובר גרמנית אשר כלל את גרמניה, בוהמיה שבצ'כיה, וצרפת. מלכי פולין, אשר במקביל להתפשטות הנצרות בפולין ניסו לשלב את ארצם באירופה המרכזית, הזמינו יהודים לחזור ולהשתקע בפולין על מנת לקדם את כלכלתה. היהודים התקבלו בסבר פנים יפות על ידי המלך הפולני - **מיישקו השני**; וגם בימי **בולסלב השלישי** אשר הוציא כתב קיום ליהודים, שבו נאמר כי היהודים נמצאים בחסותו ואין לפגוע בהם.

בעקבות הפיצול בפולין, לאחר מותו של בולסלב השלישי 1138, השתדל כל רזן, שבחצרו יהיו יהודים שיעזרו לו בעזרת קשריהם וידיעותיהם בתחומי המסחר, התעבורה והתקשורת.

יהדות פולין, הקיבוץ היהודי הגדול ביותר באירופה עד השואה, מנה בשיאו למעלה משלושה וחצי מיליון נפש (כולל היהודים בשטחי אוקראינה ובלארוס דהיום). למן המאה ה-13 ועד המאה ה-20 היה זה הישוב היהודי הגדול בעולם. הוא התאפיין בארגונו הקהילתי המשוכלל והצטיין בפעילות רוחנית ותרבותית פורה ביותר. במהלך המאה ה-16 התהווה בפולין המרכז התורני הדומיננטי בקרב יהדות אירופה, ונוסדו בה שני ארגונים על-קהילתיים חשובים, "ועד ארבע הארצות" של פולין ו"ועד מדינות ליטא".

במחצית המאה ה-18 צמחה בקרב יהדות פולין תנועת **החסידות**, ובמקביל לה התפתחה תנועת **המתנגדים**; שני הזרמים המתחרים העמידו מתוכם רבנים שהתקבלו כגדולי תורה בעולם היהודי כולו. למן המאה ה-19 ידעה פולין פריחה גם של תרבות יהודית חילונית במסגרת תנועת ההשכלה, והתגבשות של אורתודוקסיה תוססת ופעילה בקרבה של החברה המסורתית.

בולסלב החמישי הדוכס של קאליש, העניק ליהודי ארצו כתב זכויות שהבטיח להם משפט צדק, חופש תנועה, חופש דת וחופש תעסוקה. זה היה כתב הקיום הראשון ליהודים בפולין והוא התפשט במשך הזמן בכל רחבי המדינה. כתב הזכויות מזכיר את קיומם של בית כנסת, בית קברות ומערכת שיפוטית. כתב זה נכתב לפי הדגם זכויות מגדבורג.

אותה מגילת זכויות לא הייתה פרי רוחו וכושר המצאתו. כתב זכויות זה הינו העתק כמעט מדויק של כתבי-זכויות שניתנו על יד פרידריך האמיץ בשנת 1244 ועל ידי פרמיסלאב אוטוקאר בשנת 1254 ליהודי אוסטריה וצ'כיה. הכתב של בולסלב החמישי היה נרחב מקודמיו. העתקים של הכתב נשמרו ברשות קהילת קראקוב ובעת הכתרתו של מלך חדש היו פועלים לשם הנפקת העתק נוסף וקבלת אישורו של המלך.

חלק מסעיפי: סטאטוס יהודי קאליש

1. בכל מקרה תביעה המתייחס לרכושו או לגופו של יהודי, לא תתקבל עדותו של שום נוצרי לבדו, בלא שעדותו נתמכת על ידי עדות של יהודי.
2. אם נוצרי טוען כי מסר דבר מה ליהודי כמשכון, והיהודי מכחיש זאת, היהודי יוכל להשתחרר מתביעה זו בשבועה.
3. אם נוצרי טוען שהשאיר אצל יהודי משכון עבור סכום הנמוך מזה שתובע היהודי, האחרון, אחרי שנשא שבועה, יוכיח את דרישתו, ואלו הנוצרי יחזיר לו את ערך ההלוואה הנדרשת, כפי שהיהודי נשבע עליה.
4. אם יהודי טוען, בלא הבאת עדים משלו, כי נוצרי לקח אצלו הלוואה תמורת משכון, ואלו הוא מכחיש זאת, אזי הנוצרי כשהוא לבדו, יוכל להשתחרר מהתביעה באמצעות שבועה בלבד.
5. יהודי יכול לקחת כמשכון כל דבר, פרט לכלי פולחן של כנסייה וחפצים המגואלים בדם.
6. אם נוצרי יתבע יהודי לאמור, כי דברים שהושארו אצלו

7. אם יהודי יאבד חפץ שהופקד בידי כמשכון, ביחד עם אבדן רכוש משלו, כתוצאה של שריפה, גניבה או שוד, היהודי יכול להשתחרר מהאחריות על האבדן על ידי שבועה.
8. לרשויות העיר אין שום סמכות שיפוטית ביחס ליהודים. ההתדיינות שלהם הן בסמכותו של הנסיך או של וויאבודה (רוזן החצר) שלו. תביעות פליליות, תישפטנה ע"י הנסיך לבדו.
9. אם נוצרי יפצע יהודי, הוא יענש וישלם קנס לנסיך או לוויאבודה של הנסיך. מעבר לכך, ישא בכל ההוצאות כתוצאה מהעוול שנעשה, ואת הוצאות הריפוי.
10. אם נוצרי יהרוג יהודי, הוא יקבל עונש ראוי, וכל נכסיו יוחרמו.
11. אם נוצרי יכה יהודי, ללא שפיכת דם, הוויאבודה יקבע

מספר כללי התנהגות ויחסי גומלים בין יהודים ולא יהודים - מתוך הספר: כתב הזכויות של יהודי קאליש

27. חפץ ממושכן, שיושאר בידי יהודי למשך שנה ויום אחד, יהפוך לרכושו החוקי.

28. אסור לאלץ אף יהודי להחזיר שום חפצים ממושכנים ביום, שאותו היהודים מחשיבים כיום חגם הקדוש.

29. נוצרי כלשהו שיקח בכח משכון מיהודי, או שיעשה מעשה אלים בביתו של יהודי, יענש בחומרה כפורע חוק.

30. תביעות נגד יהודים יוכלו להידון רק בבתי כנסת, או במקומות שבהם הם נשפטים כרגיל, פרט לתביעות, שבהן הנסיך עצמו או הוויאבודה שלו יביעו רצון לתבוע יהודי.

31. אסור בתכלית להאשים יהודים בשתיית דם אדם. אם למרות זאת יואשם יהודי ברצח ילד נוצרי, חייבים להוכיח האשמה כזאת ע"י עדות של שלושה נוצרים ושלושה יהודים, לפני שהיהודי האמור יורשע. אבל אם אותם העדים ועצם חפותו של הנאשם יוכיחו כי ההאשמה היא שקרית, יוטל על המאשים אותו העונש שהיה מוטל על היהודי שהואשם.

32. כל מה שיהודי הלוח תמורת משכון, יוחזר לו בשלמות בתוספת אחוזי הריבית שהצטברו.

33. ליהודים מותר לקחת את כל סוגי הסוסים כמשכון להלוואות שנתן, בתנאי שהם יידרשו בפומבי ולאור היום.

34. חל איסור לעצור יהודים החשודים בזיוף מטבעות ללא צו של הנסיך או של הוויאבודה שלו.

35. אם יהודי, במצוקת אלימות, יקרא לעזרה בלילה, ושכניו הנוצריים לא יחושו לבוא לעזרתו במצוקתו, כל אחד מהנוצרים הללו ייקנס בשלושים שלונגים.

36. ליהודים מותר לקנות ולמכור סחורות מכל הסוגים, ומותר להם גם לגעת באותו הלחם כמו לנוצרים.

ביבליוגרפיה

ZYDZI - יהודים - אנדגי זביקובסקי - וורוצלאב 1998
לפרק "חלק מה סעיפי סטאטוט קאליש" נילקח חומר מתוך אתר ארגון יוצאי קאליש
<http://www.kalisz.org.il/Contact.aspx>
מר יוסף קומם טל. 03-5344544
תרגם ופרסם באתר של ארגון יוצאי קאליש

עונש צודק למכה, בהתאם לדין הארץ.

12. יהודי יכול לנסוע בחופשיות לפי רצונו. בכל מקום הימצאו, מוטל עליו לשלם מכסים וחובות מקומיים הקשורים למסחרו, אך זאת לא בשונה מהמסים מהמוטלים על תושבי אותו המקום.

13. אם גובה מסים ידרוש תשלום מיהודים המעבירים את מתיהם במסע הלווייה מעיר אחת לאחרת, הוא יענש כגנב.

14. אם נוצרי יחלל בית קברות יהודי, הוא ייקנס לחומרה על ידי הפקעת כל רכושו.

15. אם מאן דהו ישליך אבנים על בית כנסת, יוטל עליו לשלם לוויאבודה שתי ליטראות של פלפל.

16. במקרה שיוטל על יהודי ע"י שופט שלו (היהודי) לשלם קנס הקרוי "ואנדיל", הוא ישלם לשופט ליטרה של פלפל.

17. במקרה שיהודי יזמן פעמיים בפני השופט שלו ולא יתייצב למשפט, אזי ישלם את הקנס הקבוע על פי הנוהג; במידה ויסרב להתייצב גם בפעם השלישית, ישלם לשופט זה קנס על כך.

18. יהודי שיפצע יהודי, יקרא וישלם לשופט שלו קנס הנקבע על פי מנהגי הארץ.

19. אף יהודי לא יושבע על כליו המקודשים, פרט לתביעות גדולות, שערכן עולה על חמישים מרקים של כסף. בתביעות פחותות מכך, תספיק שבועה הנישאת לפני שערי בית הכנסת.

20. אם יהודי יירצח בדרך מסתורית, ואין אדם שיוכל להעיד על זהות הרוצח, אזי, במידה שמי מהיהודים, לאחר חקירותיהם, יציגו חשדותיהם באשר לזהות הרוצח, הנסיך יעזור להם להשגת הצדק בדין מול אותו החשוד.

21. אם נוצרי תוקף ופוגע ביהודי, הוא יענש בהתאם לחוקי הארץ

22. לשופט יהודי אסור לזמן למשפט בפניו מקרה של סכסוך בין יהודים, אלא לאחר שתוגש בפניו תלונה כדין. יהודים יישפטו או בכניסה לבתי כנסת או במקומות שיבחרו לעצמם.

23. אם נוצרי יפדה מיהודי את משכנו, אולם לא ישלם את אחוזי הריבית שהצטברה עד חלוף חודש ימים, יתווספו עליהם אחוזי ריבית בהתאם (ריבית דריבית).

24. אף אחד לא ישכון (בכפיה) בביתו של יהודי.

25. אם יהודי ילווה כסף בערובת נדל"ן או בזכויות בנדל"ן כמשכון, ובעל הנדל"ן יוכיח את זכויותיו, הן סכום ההלוואה והן הזכויות יילקחו מהיהודי.

26. אם מישהו, גבר או אשה, יוציא (יחטפו) ילד יהודי מקרב בני קהילתו, הוא יענש כגנב.

Polish youth

Gone now are, gone are in Poland the Jewish villages,
in Hrubieszow, Karczew, Brody, Falenica
you look in vain for candlelight in the windows
and listen for song from the wooden synagogue.
Disappeared are the last rests,
the Jewish possessions,
the blood is covered over by sand,
the traces removed,
and the walls whitewashed with lime,
as for a high holiday or after a contagious disease.
One moon shines here, cold, pale, alien,
already behind the town, on the road,
when night uncoils its light,
my Jewish relatives, boys with poetic feeling,
will no longer find Chagall's two golden moons.
The moons now wander above another planet,
frightened away by grim silence, no trace of them.
Gone now are those little towns where the
shoemaker was a poet,
The watchmaker a philosopher,
the barber a troubadour.
Gone now are those little towns where the wind joined
Biblical songs with Polish tunes and Slavic rue,
Where old Jews in orchards in the shade of
cherry trees
Lamented for the holy walls of Jerusalem.
Gone now are those little towns,
though the poetic mists,
The moons, winds, ponds, and stars above them
Have recorded in the blood of centuries the
tragic tales,
The histories of the two saddest nations on earth.

Polish Moderator

Remarks of the Deputy Mayor of Gedera,
Mr. Danny Doron
(Hebrew with translation to English from Raz Harpaz)

Israeli Moderator

Elegy for the little Jewish Towns, by Antoni Slonimski,
1947, will be ready by Amit Faran, fourth generation
descendent from the town of Meseritz.

Elegy for the little jewish towns

by antoni slonimski. read by Amit Faran...

אין כבר אותן עיירות של יהודים
כמו הרובישוב, קארצ'ב, פלניצה ועוד
לשווא תחפש בחלון נרות בוערים,
ומבתי הכנסת לא תשמע כבר זמירות.
גם בגדים קרועים ובלויים לא תמצא
נמחקו העקבות, כוסה בחול הדם,
וכמו לקראת חג, או אחרי מגפה
סידו הקירות בצבע לבן.

ירח מאיר חיוור, בודד וקר,
בפרברי העיר, בלילה בחלל
קרובי היהודי, הפיטן המוכשר
לא ימצא עוד את ירחי הזהב של שאגאל.

הם עזבו ועברו לכוכב לכת אחר,
נבהלו מפני השקט הקודר, המר
היכן העיר בה סנדלר היה משורר,
השען פילוסוף, טרובדור הספר.

אין עיירות בהן שירים מן התנך,
התמזגו עם שירה פולנית עצובה,
שם תחת עץ דובדבן יהודי זקן נח
וקונן על חומות ירושלים הקדושה.

אינן העיירות, כמו צל הכל הלך
וזה הצל ינוח בין מילות השירים
עד יושיטו יד, יתקרבו כמו אח אל אח
שני העמים אשר ניזונו באותם היסורים.

MESERITZ CEREMONY

Polish Moderator

Translation to English

Israeli Moderator

This is a remembrance ceremony for the Jews of Meseritz (Miedzyrzec Podlaski) with the participation of residents of the town and its students and a youth delegation and adults from Gedera in Israel.

We will hear the historic story of the Jews of this town from Gil Faran, third generation of a family who are descendents of those who were born and lived in the town of Meseritz.

Gil Faran

More than 500 years ago, Jews arrived in the town of Miedzyrzec Podlaski which they called Meseritz.

While they made an effort to build a life for their families, they opened workshops, stores and businesses. The Jews had a great impact on the development of the bristles industry until they turned the town into a center of world trade. This raised the quality of life in the town and it became known as "little America" with a great spiritual and cultural life as well. The town included synagogues, houses of learning, yeshivot, Hebrew primary schools "tarbut", a Jewish High School, libraries, a Jewish hospital and orchestra and the fire brigade was made up mostly of Jewish members. At the end of the 19th Century, all of the political parties and Zionist youth movements were represented in town. The youth were involved in all kinds of sport in Jewish and Polish leagues. Jews were engaged in a wide range of public activity and filled positions in town including on the town council. All of this was

abruptly ended with the outbreak of the Second World War.

For 1747 days the town of Meseritz was under the destructive rule of the Nazis. It is not possible to describe in words what took place in those days in this whole town and particularly in this square which was chosen as the place for rounding up the Jews. In this square there were 7 blood filled round ups in which hundreds of Jews were brutally murdered, before the rest were sent out on trains to be led to extermination. Most of the Jewish sites were destroyed. Out of 18,000 Jews who lived here, only a few survived. Despite everything they lived through, they didn't forget their town – the cradle of their childhood and they went to great efforts to commemorate the community that lived here and was almost entirely destroyed. These efforts led to the dedication of this sculpture – monument "prayer" here in this square.

We stand here today, students and adults from the town of Gedera in Israel and with us are 3 (post holocaust) generations of a family from this town and we carry a prayer with us for peace, brotherhood and friendship but with this prayer, we also declare to the world, we will never forget.

and fuel, and the youngsters from the city would tend to the upkeep of the cemetery twice a year. [...]

Q: How are your meetings with the younger generation of Poles?

"The new generation of Poles is something amazing. All of Kashishtof friends are gentle, not like the Poles from the past. This is an entirely different generation. In our meetings with them I felt excellent, with kisses and hugs. It's interesting to see how they want to know everything. They even asked whether their parents were evil."

"We began to cooperate then," he said, "Kashishtof founded a program about tolerance which he named "Real Voices from the Past," in order to revive the city's history—including its Jewish history."

The surprising e-mail was the beginning of a close relationship between the young Polish man and Gafni from central Tel Aviv, who is the chairman of the Mierzecice Immigrants Association. "He's like a son to me," says Gafni. "I get an e-mail from him almost every day. At first I corresponded only with him, but now I'm corresponding with a lot of other residents—a woman student from Krakow, a lawyer from Warsaw and a Protestant priest. I haven't used that language in 60 years, and I'm missing words because the language has changed.

it's difficult, but I manage."

It seems that the special and unusual relationship that Gafni has formed with the young Polish men and women has invigorated him. He proudly presents the translated document in which the goals of the young folks from Mierzecice are outlined. "The younger generation," notes the document, "will try to obtain at all costs information about the town's past, will renew contact with Jews, former residents, who are abroad and will establish a gallery of photographs with special emphasis on the Jewish people."

The principal task facing Gafni at present, in cooperation with the Mierzecice authorities, is to establish a sculpture in the city center in memory of the Jewish community that was annihilated in the Holocaust. If everything goes as planned, the license to place the sculpture will be issued in another month and a half.

"Everything is locked up and closed in me," says Gafni. "I never even told my wife where I was during the war. I haven't spoken about that for years. But now everything is different. It began with a trip I took with my children to Poland, after they forcibly made me join

the Mierzecice Immigrants Association in Israel. I didn't want to deal with that at first, and now I'm carrying this whole cartload."

In 1942 the Nazis began to annihilate the Jews of Mierzecice systematically, sending them off to Treblinka. "Since Mierzecice was on the way to Treblinka," says Gafni, "Jewish exiles from all across Poland were brought there. The city served as a destination for transports. We had seven actions in Mierzecice, and there isn't another city except for Warsaw with that kind of number. But today, when the family members of natives of that city come to visit, they have nothing to see. They roam about for half an hour and then return. There is no remnant of the Jewish community." In order to change that situation, Gafni contacted the sculptress Yael Artzi with the goal of establishing a sculpture in the city center that will serve as a memorial for the Jewish community that perished in the Holocaust.

Gafni, who miraculously escaped the transports to Treblinka, arrived in Israel in 1945. "I went through all the wars, I got married and established a family," he says. "We had a textile business that started off small and grew pretty well."

Today, now that he is a pensioner, he and his wife spend most of their time playing bridge and involved in the association. [...]

In addition to the great importance that Gafni ascribes to the memorial project, it seems that his relationship with the younger residents of Mierzecice is no less important to him. He visited Mierzecice last June and met Kashishtof for the first time. "We went with the Polish television to the Jewish cemetery and we couldn't enter. There was dozens of years of underbrush there," says Gafni. "We asked the mayor why no one cleaned it up and he said that didn't belong to him but to an organization that claimed not to have any money." At this point Kashishtof intervened and suggested that the Israeli delegation send him money to buy mowers

Bernard said - cried during the phone conversation we had two days ago. You organized around you a group of young Poles that caused them to be excited and to learn more about what happened there. And we won't forget Constanza who fell in love with you and Rina, and through this connection a book that I wrote about my father was published in German in Berlin, a book that among other things tells the story of Mezritch during the Holocaust.

Suddenly, two days after you, Rina, Bernard, and I enjoyed the winter sun in Tel Aviv's port, your illness was discovered. I visited you the moment that I heard. And there, in the moment we were alone I understood, that you gave up. "I want to die" you told me. "I don't want to be a burden, I did my share". And there once again I encountered the same energy to live, when you met the Russian horseman in the thick forest, who informed you that the war has ended, and you were

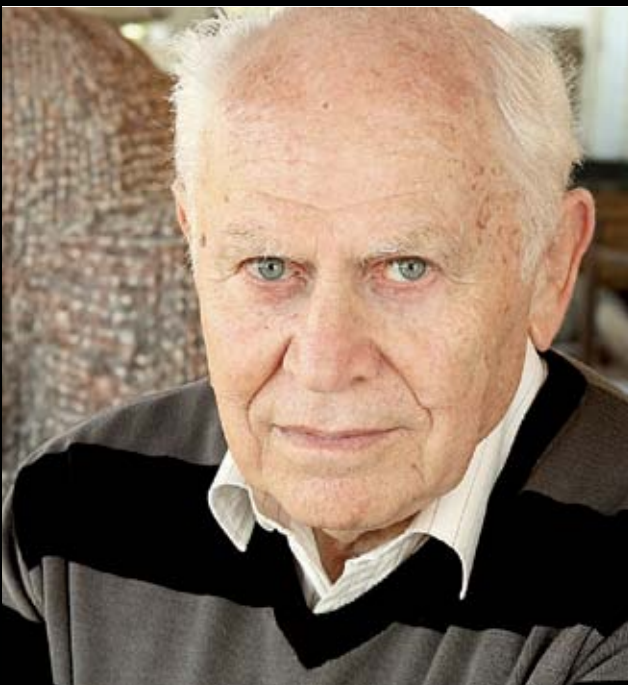
certain that you were the last surviving Jew, and you have the responsibility to continue living in order to tell what happened there. The immense will to live and not be silent was replaced by a desire to die. "Enough" you said "I did my share".

And a few words for dear Rina. The woman alongside you. Always there, supportive, assisting you, ready for anything, reducing every hurdle, and always smiling. Rina, with your unique personality helped you, and of course us to achieve many of the accomplishments, some of which I have recounted today.

Avraham my friend, I saw you several times during your illness, and it was very difficult for me. Apparently, your time to rest has come. In the last few months you asked for this. And in the end you received that rest.

I shall miss you. Your loss is intense for me.

ATONEMENT

The New Polish

Yedioth Ahronoth (p. B8) by Tovit Neiser

Wearing fashionable sneakers - which is pretty surprising for an 83-year-old man - Avraham Gafni clasps a thick binder in which he has filed away dozens of e-mails that he's received from Poland. "Half a year ago," he says, "I received an e-mail from a 25-year-old Polish fellow I'd never heard of before. A fellow named Kashishtof Czechanijuk, who introduced himself as the vice president of the volunteers fire department in the city Mierzecice, Poland. He wrote that he knew that in the past there was a branch of Jewish firefighters in the city and he asked me to send him material about them." Gafni began to look, found a few documents in Yiddish, translated them and sent them off to Poland.

A EULOGY FOR AVRAHAM GAFNI

By: Naphtali Brezniak, 1-April-2014

Translated by Bernie Mezrich

Avraham, at the end of the last century we suddenly became aware of you. Until then you were unknown. We knew of your existence but never saw you. Who among the refugees from Mezritch didn't know your store? Believe me, up until a few years ago we cleaned the curtains in my mother's house (Blessed be her memory) that was purchased in the Seventies from your textile store.

I'm not certain that I know exactly what motivated you to join the activities of the Mezritch Memorial Association. Was it due to the pilgrimage you made to Mezritch with your son Bentzi? Or perhaps you responded to the joining of Sarit Friedman and Gila Shachar? It doesn't matter. Avraham, you were the chairman of the Association for twelve years. You started in the eighth decade of your life, when most of your friends already abandoned their activities and searched for every means to rest. Upon your arrival, you livened up the Association. You labored unceasingly and swept along with your spirit and your strength the relative "youngsters" who joined your activities. You brought us and the Association to outstanding achievements and I shall count several of them:

The production of the movie "Little America", in which you also appeared.

You eloquently described in a clear and sharp language what you endured during the war, then only a youngster - and alone. I advise all those who have not read your book about this period - to do so at the first opportunity.

Renewing publication of the "Mezritcher Tribune" - the Association's newspaper.

Producing memorial photo albums.

Distributing the "Little America" movie on DVD.

A live recording of the play "Mezritch" for distribution on DVD, where you instigated the project by providing Itzik Weingarten and Ephraim Sidon with Lev Goldberg's (Blessed be his memory) memoirs and notes.

You worked tirelessly to translate written material about the town.

During your tenure a cultural bond was established between Petach Tikva and Mezritch.

And of course, your crowning achievement was installing the sculpture "Tfila", the work of Yael Artzi, and its unveiling ceremony in the Mezritch town square which was called at that time "The Rink" - alongside other symbols which memorialize the legacy of Jewish Mezritch.

To my great satisfaction, I managed to accompany you on two intense trips to prepare for the delivery and mounting of the sculpture in the Mezritch town square. I'm certain that if you hadn't been there it would not have been placed at all, and if it was placed it would not be in the center of town but in a remote corner somewhere else. There, during those trips, I got to know you a little better, to the point that I sometimes became confused and called you Father. You were very similar to him in your modesty, but also in your determination to reach the target, when you knew that it would benefit the memorialization and the Association in general. You never gave up, but your pursuit was always in a pleasant manner, by cooperation, with a smile from ear to ear. Even if you were mistaken, it was impossible to be angry with you. You were a real "Mensch". It was no coincidence that you established friendships with people who never saw you, but waited for your arrival, and were so excited to meet you there for the first time. Kashishtof, Kiriliuk, Alicia, and of course Bernard, who came to Israel to meet you about a month ago, and will arrive in two days for the Shiva. "He did not wait for me"

Marktplatz von Mienzyetz,

רחבת העירייה ובנין העירייה - שנת 1915
* התמונה נמצאה אצל חלפן כספים בעיירה - באדיבות מאיר תומר